

HAMİLİK FAALİYETLERİ ÇERÇEVESİNDE GAZANFER AĞA (ö. 1603)'YA YAZILAN MANZUMELER THE INSCRIBED POEMS FOR GAZANFER AGHA (d. 1603) AROUND HIS PATRONAGE ACTIVITIES

Esma ŞAHİN*

Öz

Sanat ve edebiyatın gelişmesinde destek ve himayenin önemi bilinen bir gerçektir. Bu bakımdan Osmanlı Devleti'nde himayenin öncüsü olan padişah dışında sadrazam ve bazı devlet adamları da şair ve sanatkârları destekleyici faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu devlet adamları kimi zaman şairleri sultana tanıtmaya ve takdim etme görevine sahip araçlar konumundaydı. Sultana ulaşmayı amaç edinen şairler, bu aracı hamiler vasıtasıyla saray çevresine girerek kendilerini gösterme ve itibar kazanmanın yanında makam-mansıp gibi çeşitli isteklerini de sultana ulaştırma fırsatı buluyorlardı. Ayrıca bu hamiler birçok edebî eserin ortaya konmasında da teşvik edici durumdaydılar. Osmanlı sarayında 16. yüzyılın ikinci yarısında bu görevi yerine getiren en dikkat çekici isimlerden biri Gazanfer Ağa'dır.

II. Selim döneminden başlayarak III. Murad ve III. Mehmed dönemlerinde kapağalı ve hasodabaşılık görevlerinde bulunan Gazanfer Ağa Osmanlı'nın meşhur hadım ağalarındandır. Görev süresi boyunca padişaha en yakın konumda bulunan kişi olması bakımından devlet yönetiminde etkili isimlerden biri olmuştur. Özellikle III. Murad ve III. Mehmed dönemlerinde şair, âlim ve sanatkârları himayesiyle de tanınmıştır. Yaptırılmış olduğu medrese etrafında bir anlamda kurumsallaşarak devam eden hamilik faaliyetleri sonucu onun desteğiyle pek çok eser kaleme alınmış ve kendisine pek çok eser ithaf edilmiştir. Desteklediği şairler Osmanlı şiir geleneğinin bir parçası olarak kendisine övgü dolu şiirler yazıp cömertlik ve lütuf başta olmak üzere sahip olduğu iyi hasletleri anlatmışlardır. Bu çalışmada Gazanfer Ağa'ya yazılmış olan bu şiirler ele alınmış ve bir hamî olarak onun bu şiirlerde ne şekilde anlatıldığı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Kapağası, Hasodabaşı, Gazanfer Ağa, Şiir, Kaside, Himaye.

Abstract

The importance of support and patronage in the development of art and literature is a known fact. In this respect, the grand vizier and some statesmen supported the poets and craftsmen in addition to the sultan who was the pioneer of the patronage in the Ottoman Empire. These statesmen were sometimes in the position of mediators for introducing and presenting the poets to the sultan. The poets aiming to reach the sultan had the opportunity to introduce themselves to the sultan and gain reputation as well as request various kinds of jobs and office by entering the palace with the help of the mediators. In addition, these patrons were encouraging in the creation and revealing of many literary works. Gazanfer Ağa is one of the most remarkable names who performed this task in the Ottoman palace in the second half of the 16th century.

As from the age of Selim II to the reigns of Murad III and Mehmed III Gazanfer Ağa was one of the famous chief eunuchs that charged the positions both kapağası (the head of Gate of Felicity) and hasodabashi (head of the Privy Chamber) in the Ottoman State. During his term of office, he was one of the most influential figures in the ottoman politics, since he was one of the closest staff to the sultan. Especially during the period of Murad III and Mehmed III, he was a well-known patron that sponsored poets, scholars and craftsmen. As a result of his patronage activities which took place around the madrasa that he had built, many books were written and dedicated to him. As part of Ottoman poetical tradition, poets sponsored by him had written out poems and eulogies that include his good characteristics, mainly his generosity and favor. In this study, the poems which were written to Gazanfer Ağa and the descriptions of him as a patron were examined.

Keywords: Ottoman, Kapağası, Hasodabashi, Gazanfer Ağa, Poem, Eulogy, Patronage.

Giriş

Nizâmî-i Arûzî (ö. 1157[?]) padişahların etrafında muhakkak bulunması gereken dört meslek erbabı (kâtip, şair, münecim ve tabip) hakkında bilgi verdiği *Çehâr Makâle* isimli eserinde padişahın isminin kalıcılığının ancak iyi bir şairle mümkün olabileceğini söyler. Ölüm gelip çatığında hükümdarın ordusundan, hazinesinden ve zenginliğinden eser kalmayacak fakat onun ismi bir şairin dizeleri vasıtasıyla sonsuza kadar yaşayacaktır (Nizâmî, 2016, 41-45; Fetvacı, 2005, 18). Bu düşüncüyü Osmanlı şairlerinin birçoğu da farklı şekillerde dile getirmiş; çoğu zaman bir himaye beklentisi içine de girmek suretiyle sözleriyle padişaha vermiş oldukları desteğin önemine dikkat çekmişlerdir. Nef'î'nin Kânûnî Sultan Süleyman'ın ismini kıyamete kadar yaşatanın Bâkî'nin âb-ı hayata benzeyen sözleri olduğunu söylediği *Haşre dek âb-ı hayât-ı suhan-ı Bâkîdür / Andurup zinde kılan nâm-ı Süleymân Hâmî* (1993, k.3/43) beyti bunun en güzel örneğidir. Aynı şekilde Gelibolulu Âlî'nin *Dâr u diyâr-ı vasfını her seroerüñ Hudâ / Bir ehl-i nazm ile*

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, esma_sahin@hotmail.com

idegelmişdür üstüvâr (Aksoyak, 2018, k.80/16) beyti de bu anlayışın izinde söylenmiştir. Âli, Allah'ın her sultanın vasıflarının evi ve ülkesini bir nazım ustasıyla/şairle sağlamlaştırdığını söyleyerek bu genelgeçer düşünceye vurgu yapmış ve şiirin devamında bu kişinin kendisi olduğunu da eklemeyen edememiştir (bkz. Aksoyak, 2018, k.80). Kısacası bu anlayışın etkisiyle bütün toplumlarda olduğu gibi özellikle sözün ve şiirin büyük itibar gördüğü Doğu toplumlarında şair ve edipler tarih boyunca hükümdar çevresi ve saraylarının vazgeçilmez parçası olmuşlar ve saray tarafından himaye edilmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde Yıldırım Bayezid döneminden başlayarak özellikle II. Murad ve II. Mehmed dönemlerinden itibaren kurumsallaşmak suretiyle şair ve sanatkârların sultanın etrafında oluşturulan meclislerde hünerlerini gösterdikleri ve sultan tarafından taltif edildikleri bilinmektedir. Osmanlı'dan önceki Türk ve İslam devletlerinde de var olduğu bilinen bu gelenek İslâm'ın ilk dönemlerine kadar gidildiğinde Hz. Peygamber'in kendisini öven kasidesini okuyan Ka'b b. Züheyr (ö.645?)'e hirkasını vermesi hadisesine kadar uzanır. Himaye ve destek haminin isminin ölümsüzleşmesi bir yana sanatın gelişimine ve sürekliliğine de katkıda bulunan önemli bir faaliyettir. Osmanlı toplumu açısından ele alındığında bir şairin başarılı olabilmesi büyük ölçüde devrin hükümdarı veya bir devlet adamının himayesiyle mümkündür. Bu nedenle sanatkârların sultana kendilerini beğendirebilmek amacıyla daha mükemmelini ortaya koyma çabası içinde olmaları ve dolayısıyla patronaj, sanatın gelişimini olumlu etkilemiştir (İnalçık, 2005, 30). Öte yandan şiirin bilhassa geçmiş dönemlerde toplum üzerinde düşünsel anlamda etkili bir araç olduğu ve her şairin övdüğü padişahın bir nevi propagandasını yaptığı göz önüne alınırsa şiir ve sanatın varlığı ve devamlılığının merkezi otoritenin güçlenmesini de sağlayacağı sonucuna ulaşılabilir. Bir başka ifadeyle hükümdar veya devlet adamı kendisine bağlı olanları himaye ettiği oranda güçlü ve iktidar sahibi olabilir. Bunun gereği olarak tebaalarını taltif etme, onlara çeşitli mevkiiler ihdas etme ve ortaya koydukları sanat eserlerini ödüllendirme yoluyla koruma altına alır ve böylece servetini de iktidara dönüştürür (Burke, 2005, 70-74'ten naklen Kazan, 2010, 65). Bu yönüyle hamilik ve himaye çift yönlü bir işleyişe sahiptir. Bir taraftan şair ve sanatkâr himaye edilirken diğer yandan saltanatın güçlenmesi ve devamlılığı sağlanır. Tarihsel süreç içinde ise desteğiyle ortaya konulan eserler sayesinde haminin ismi ölümsüzleşir.

Osmanlı'da hamilik faaliyetlerinin öncüsü padişaktır. Bu nedenle saray çevresi daima şair ve sanatkârların bir yolunu bulup kendilerini tanıtarak yakınlaşmaya ve dâhil olmaya çalıştıkları bir muhit olmuştur. Padişahın sonra sadrazam ve diğer devlet erbabı da kendi köşk ve konaklarını sanat ve edebiyat toplantılarının tertip edildiği mekânlar haline getirmek suretiyle bu geleneği devam ettirmişlerdir. Aynı şekilde şehzade sancaklarında da 16. yüzyılın sonunda sancağa çıkma uygulaması kaldırılıncaya dek bu gelenek dinamik bir biçimde varlığını sürdürmüştür. Bu muhitlerdeki meclislerde şairler sultana veya diğer devlet adamlarına şiirlerini sunmuş; karşılığında kendilerine ya devlet kademelerinde çeşitli görevler verilmiş, maaş bağlanmış yahut kumaş ve hil'at başta olmak üzere değerli hediyeler takdim edilmiş ve para ödülü verilmiştir. Diğer yandan kimi zaman devlet erkânından olan ve padişaha yakın bulunan kimseler şair ve sanatkârları sultana tanıtmayı işini üstlenmişler ve şairler padişaha doğrudan ulaşmanın mümkün olmaması nedeniyle bu tür aracı kimseler yoluyla kabiliyetlerini arz etme fırsatı bulmuşlardır. Devlet ileri gelenlerinden olan bu kişilerin sanatkârları himayesi/ himayeye aracılık etmesi gerek saray çevresinde gerekse sultana karşı itibarlarını korumaları bakımından da önemliydi. Hatta sultan hangi sanata ilgi duyuyorsa onun ilgisine paralel olarak aynı sanatlara ilgi göstermeleri beklenirdi. Böylece bir sanatkârı veya ilim adamını himaye eden devlet erbabının kendisi de sultan tarafından himaye edilmiş oluyordu (Kazan, 2010, 33-34). Görüldüğü üzere Osmanlı'daki himaye sistemi bu açıdan da çift taraflı bir kazanımın ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur. Bu noktada 16. yüzyılın ikinci yarısında özellikle III. Murad ve III. Mehmed saraylarındaki etkin rolüyle birçok sanatkârın yetişip sultana eserler takdim etmesine ve çok sayıda eserin kaleme alınmasına aracılık eden Kapağası Gazanfer Ağa'ya dikkat çekmek gerekir.

Gazanfer Ağa II. Selim'in Kütahya'da sancak beyi olduğu sırada Osmanlı'ya intisap etmiş Venedik asıllı bir mühtedir. Hammer'in Gazanfer Ağa'yı Macar asıllı olarak göstermesi onun nereli olduğu konusunda bir karışıklığa sebep olmuşsa da İtalyan tarihçi Maria Pia Pedani'nin Venedik belgelerinden hareketle yaptığı araştırmalar onun Venedikli olduğunu ortaya koymuştur (Ocağan, 2016, 64). Gazanfer Ağa'nın Osmanlı'ya gelişi annesi ve biri erkek, ikisi kız kardeşleriyle birlikte babasının görev yeri olan bugünkü Karadağ sınırları içindeki Budva'ya doğru yaptıkları bir gemi yolculuğu esnasında Osmanlı korsanları tarafından erkek kardeşiyle birlikte esir alınmasıyla başlar. İki kardeş Şehzade Selim'in Kütahya'daki sarayına getirilir ve İslam'a dönerek biri Gazanfer diğeri Cafer ismini alırlar. II. Selim 1566'da tahta geçtiğinde iki kardeşi beraberinde İstanbul'a getirmek ister ve iç sarayda, Enderûn-ı Hümayûn'da da hizmet edebilmeleri için hadım edilirler (Stefini, 2012, 17). Kaynaklarda yaygın biçimde Cafer'in bu hadım edilme operasyonundan sonra öldüğü kaydedilmiş olmakla birlikte Venedik arşivlerinde bunun aksini ispat eden kayıtlardan hareketle sarayda hasodabaşı ve babüssaade ağası gibi önemli mevkilere gelerek 1582

civarlarına kadar yaşadığı belirtilmektedir (Ocakaçan, 2016, 66; Stefini, 2012, 17). Nitekim Gazanfer'in, kardeşi Cafer'in ölümünden sonra hasodabaşılık ve kapağalığı görevlerini birlikte yürütmeye başladığı, onun öncesinde fazla dikkat çekici bir görevinin olmadığı (Ocakaçan, 2016, 66) da kaydedilenler arasındadır. Gelibolulu Âli, Gazanfer Ağa'nın otuz yıla yakın kapağası ve yirmi yıldan fazla odabaşılık görevlerinde bulunduğunu belirtir. Gazanfer vefat tarihi olan 1603'e kadar bu iki görevi birlikte yürütmüş ve bu süreçte padişaha en yakın kişi olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Padişah ile dış dünya arasındaki tek aracı konumunda olan Gazanfer Ağa, padişah ve idareciler arasındaki iletişimi sağlamış, fikirleriyle de padişahu yönlendiren en önemli kişi olmuştur. Öyle ki padişahların tahta çıkmalarında dahi etkisi söz konusudur. III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan ve şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi gibi dönemin güçlü isimleriyle yakınlık kurması onun siyasi bakımdan etkin konumunun göstergeleridir (Stefini, 2012, 18).

Gazanfer Ağa'nın en dikkat çekici ve konumuz itibarıyla ele alacağımız özelliği şair ve ilim adamlarını destekleyen bir hamî olmasıdır. Bozdoğan Kemerî'nin hemen yanında kendi adına inşa ettirdiği medreseyle de bir anlamda ilme verdiği önemi göstermeye çalışmıştır. Bu medresede Ganî-zâde Nâdirî (ö.1627), Şerîfî (ö.1631) gibi edebî kişilikleriyle tanınmış isimler de görev yapmışlardır. Emine Fetvacı Gazanfer Ağa'nın medresesinin onun hamilik faaliyetlerinde önemli rol oynadığını söyleyerek medresenin şair ve âlimlerin bu saygın kurumda görevlendirilerek desteklendiği bir araç şeklinde hizmet verdiğini ifade eder (2005, 287). Gazanfer Ağa'nın hamilik vasfı kendisine dönemin önde gelen bazı şairleri tarafından kasideler sunulması ve şiirler yazılmasına sebep olmuştur. Kendisine sunulan veya onun aracılığı ile sultana takdim edilen müstakil eserler de vardır. Bununla birlikte bizzat kendisinin öncülük ve teşvikiyle ortaya konmuş eserlerin sayısı da fazladır. Özellikle III. Mehmed döneminde kaleme alınan tercüme eserlerin pek çoğunun yazılmasına aracılık eden kişi Gazanfer Ağa'dır. Bu eserlerin tercüme edecek olan müellife temin edilmesi işini bizzat Ağa'nın kendisi üstlenmiştir. Eserlerin mukaddimelerinde yer alan anekdotlar ve Ağa'nın hamî olarak övüldüğü cümleler bunu göstermektedir. Gerçekte bu eserlerin ortaya konmasında Gazanfer Ağa'nın rolünün tam olarak ne olduğu, bizzat kendi isteğiyle mi tercüme işlerini yaptırdığı yoksa yalnızca sultanın emrine aracılık mı etmiş olduğu tam anlaşılamamaktadır (Fetvacı, 2005, 273). Her ne şekilde olursa olsun Gazanfer Ağa'nın 16. yüzyıl sonlarında edebî faaliyetlerdeki rolü şair ve sanatkarların ona olan teveccühlerinden ve kendisi hakkında yazılan şiirlerden de anlaşılmaktadır. Pek çok eserin kaleme alınması yanında bu eserlerin bir kısmının sanat değeri yüksek tezhipli ve minyatürlü nüshalarının yine onun desteğiyle ortaya konmuş olması kendisinin aynı zamanda güçlü bir sanat zevki ve bilincine sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu yönüyle onun, yaşadığı dönemde Osmanlı dili, kültürü ve sanatının gelişimine katkıda bulunmuş önemli isimlerden biri olduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür.

Gazanfer Ağa'nın tercüme edilmesine öncülük ettiği kitapların başında Şerîfî'nin *Tercüme-i Miftah-ı Cifrü'l-Câmî ve Musbâhu'n-Nûri'l-Lâmî*, *Tercüme-i Ferruhnâme*, *Tercüme-i Münâzara-i Tâtî vü Zâg* ve *Mesâlikü'l-Memâlik Tercümesi* adlı eserleri gelir. Tercüme edilecek bu eserleri padişah belirlemiş, Gazanfer Ağa ise temin edip Şerif Mehmed'e ulaştırmıştır (Yazar, 2012, 66). Şerîfî dedelerinin menkabelerini anlattığı *Menâkıb-ı Şeyh Burhâneddin* adlı eserini de yine Gazanfer Ağa aracılığıyla padişaha sunmuştur (Yazar, 2012, 95). Câmî'nin *Bahâristân* adlı eserinin bir tercümesini de Gazanfer Ağa yaptırmıştır. Mütercim Hakkî'nin tercümesi olan bu eser Gazanfer Ağa'nın kütüphanesi için resimlenmiştir (Değirmenci, 2012, 152). *Kınalızâde Tezkire*'sinin bir nüshası da (TSMK H1270) yine Gazanfer Ağa'nın isteği üzerine kaleme alınmış ve Hasan Çelebi yeni şairler eklediği bu nüshaya onun adına bir de hatime kısmı ilave etmiştir (Sungurhan, 2017, 33). Ganizâde Nâdirî ise *Dîvân*'ının dibacesinde eserinin bir nüshasını Gazanfer Ağa'ya hediye ettiğinden söz eder (Külekçi, 1985, 102). Bu eserlerin giriş bölümlerinde Gazanfer Ağa'yı metheden cümleler ve bazılarında beyitler/şiirler yer alır.

Diğer yandan Gazanfer Ağa ile sıkı bir irtibat içinde bulunan şahsiyetlerden olan Gelibolulu Âli'nin, eserlerinden birçoğunu ona ithaf ettiği yahut onun aracılığıyla padişaha sunduğu görülmektedir. Başyapıtlarından biri olan *Künhü'l-Ahbâr*'da hâmi olarak onun üstün niteliklerinden söz ettiği bölümde kitabın yazıldığı tarihe dek (1005/1596-97) 30 kitap ve 20'den fazla risale, Türkçe ve Farsça dört divan yayınlarak ona olan bağlılığını gösterdiğini (Fleischer, 2008, 177-178; Gelibolulu Âli, 2009, 476b-477a) bizzat kendisi söylemiştir. *Nusret-nâme* adlı eserini yazdıktan sonra Gazanfer Ağa aracılığı ile III. Murad'a sunmuş ve eseri çok beğenen sultan Topkapı Sarayında son derece gösterişli, süslü ve minyatürlü yeni bir nüshasının hazırlanmasını emretmiştir (Fleischer, 2008, 114). Gelibolulu Âli *Fetih-nâme*'sini de Gazanfer Ağa'nın tavsiyesi üzerine yazmıştır (Değirmenci, 2012, 151). Aynı şekilde bir siyaset ve görgü kitabı olan (Ertaş, 2013, 206) *Mahâsinü'l-Âdâb* adlı eserinin bir nüshasıyla (Fleischer, 2008, 178) *Hâlâtü'l-Kâhire mine'l-Âdâti'z-Zâhire* isimli Mısır'dan bahsettiği eserini Gazanfer Ağa'ya ithaf etmiştir (Tietze, 1975, 25, 28, 91, 95-96). *Hâlâtü'l-Kâhire*'yi temize çektikten sonra ilk olarak Gazanfer Ağa'ya gönderdiğini belirten Âli, yeni telif edilmiş olan bu eserin ilk olarak onun eliyle açılmasının iyi olacağını belirttikten sonra Ağa'yı öven bir de

şair yazmıştır (Tietze, 1975, 96). *Fusûl-i Hall ve Akd fi Usûl-i Harc ve Nakd* eserini de yine Gazanfer Ağa ve Hoca Sadeddin'in isteğiyle padişaha ve annesi Safiye Sultan'a sunmak üzere yazmıştır (Fleischer, 2008, 185). Âlî bir mansıp beklentisiyle kaleme aldığı Tevhid kasidesini de padişaha Gazanfer Ağa aracılığıyla sunmuştur (Fleischer, 2008, 180).

Divanlarında Gazanfer Ağa'ya yer veren ve ona şiirler yazan şairlerin başında kendisine pek çok eserini ithaf eden Gelibolulu Âlî (ö.1600) gelir. Gedizli Kabûlî (ö.1591/92), Filibeli Vecdî (ö.1599), Ganî-zâde Nâdirî (ö.1627), Azmî-zâde Hâletî (ö.1631) ve Medhî (ö.? 17.yy.ilk çeyrek) de Gazanfer Ağa'ya şiirler yazan şairler arasındadır. Bu çalışmada bu şairlerin divanlarında Gazanfer Ağa'ya yazılan şiirlerde onun bir hamî olarak nasıl ele alındığı, hangi özelliklerinin öne çıkarılarak ne tür benzetmelere konu edildiği incelenmeye çalışılacaktır.

Gelibolulu Âlî (ö.1600)'nin Şiirleri

Gelibolulu Âlî, Gazanfer Ağa ve onunla münasebetlerine yer veren 3 kaside, 3 gazel ve 6 kıt'a kaleme almıştır (Aksoyak, 2018). Bunlar dışında doğrudan Gazanfer Ağa'ya yazılmamış olmakla birlikte onunla olan münasebetlerine değindiği ve kendisinden yardım umduğu şiirler de bulunmaktadır. Gazanfer Ağa'ya hitaben yazmış olduğu şiirlerin önemli bir kısmı şairin başından geçen azledilme, uzun süre işsiz kalma gibi durumlar üzerinedir. Âlî, Ağa'nın etkili konumundan faydalanarak kendisine bir görev ve mansıp verilmesini talep etmekte yahut padişaha onun aracılığıyla ulaşmak istemektedir. Kasidelerinde klâsik kaside anlayışının dışında bir yöntem takip eden şair, ya doğrudan muhatabına seslenerek yahut içinde bulunduğu duruma dair serzenişlerle şiirine başlar. Şiirlerinin genelinde yaşadıklarını samimi bir dille hikâye eden bir üslup kullanır. Gazel ve kıtalarında da aynı üslup devam eder. Âlî'nin Gazanfer Ağa'nın yaptırmış olduğu iki çeşmeye de tarih düşürdüğü görülmektedir. Tarih manzumeleri konunun kapsamı dışında olduğundan bu şiirlerden burada söz edilmeyecektir.

"Kasîde-i Nâdire-i Fesâhat-âsâr Der-şân-ı Hazret-i Aga-yı Kâm-kâr" başlığı taşıyan 80. kasidede (Aksoyak, 2018)¹ şair doğrudan muhatabına seslenerek ve onu methederek söze başlamıştır. 35 beyitten oluşan kasidenin 14. beyite kadar olan kısmı methiye şeklindedir. Sonrasında şair kendisini öven beyitlere yer vererek meramını dile getirmeye başlar. Azledildiğini ve bir görev istediğini belirtir. İçinde bulunduğu ümitsizlik ve perişanlık halini samimi bir dille anlatır. Kıymetinin bilinmediğinden yakınır. Ardından tam da bu düşünceler içindeyken temiz varlıklı birinin ona seslendiğini ve bu devirde marifet ehline merhamet edip zamanın sultanına sunan vakar sahibi bir efendi bulunduğunu söylediğini dile getirir. Burada söz ettiği kişinin kim olduğu, gerçek bir kişi mi yoksa kendisinin kurguladığı birinden mi söz ettiği belli değildir. Sözü Gazanfer Ağa'ya getirmek ve bir bakıma onu manevi anlamda da yüceltmek için böyle bir hayale başvurmuş olması ihtimal dâhilindedir. Bu zât ona padişahın en gözdesi ve makbulü olan bu kişinin Gazanfer Ağa olduğunu söyler. Ona arzuhalini sunmasını, onun iyilik sahibi bir kimse olduğunu ve Allah'tan kendisi gibi namlı ve has birini dilediğini, bir anlamda kendisinin onun için eşsiz ve tam aradığı gibi bir kimse olduğunu ifade eder. "Sen onun aydınlık چراغısın, senin gibi birinin yok olup gitmesine razı olmaz", diyerek onu Ağa'ya yönlendirir. Böylece Âlî, Gazanfer Ağa'ya "bu doğru sözlü kişi bana yol gösterdi, mürşitlik etti de senin eşiğine yöneldim" der. Hemen ardından gelen dua kısmındaki "*Hak'dan recâm odur ki binâ-yı sa'âdetüñ / Tâ rustahîze dek ola 'âlemde pâydâr*" beytinde yer alan "binâ-yı saâdet" ibaresi Gazanfer'in babüssaade ağalığı görevine atıfta bulunur şekildedir ve Âlî bu görevin kıyamete kadar devam etmesini dilemektedir. Son beyitteki "*Şâh-ı cihân yanında olup ragbetun ziyâd / Erkâna 'an-karîb olasin sadr-ı nâm-dâr*" ifadeleriyle de onun rütbesinin daha da artarak sadrazamlık görevine kadar yükseltilmesini temenni etmektedir.

Kasidedenin ilk beytinde Âlî, Gazanfer Ağa'ya *Ey çâre-sâz-ı himmet-i hakân-ı Cem-tebâr / V'ey bâ'is-i mekârim-i sultân-ı kâm-kâr* olarak seslenerek methetmeye başlar. Beyte göre Gazanfer Ağa Cem soylu hükümdarın himmetlerini yerine ulaştıran ve muradına erişmiş sultanın ikramlarına sebep olan kimsedir. Daha açık bir ifadeyle padişahın ödül ve ikramlarına bir aracı konumundadır. Padişahın ihsanları onun eliyle yerlerine ulaşmaktadır. Burada Gazanfer Ağa'ya biçilen bu rol onun hamilik vasfını öne çıkarması bakımından önemlidir. Devamındaki beyitte Âlî, Ağa'ya "*mahrem-i surâdik-ı esrâr-ı saltanat*" ve "*râzdâr-ı sâye-i Hallâk-ı Kirdgâr*" sıfatlarıyla seslenir. Bu ifadeler onun padişaha olan yakınlığına dikkat çekmek içindir. Benzeri ifadeler kasidenin 7. beytinde *Sırdaş-ı pâdişâh-ı cihândâr Han Murâd / Serdâr-ı mahremân-ı serâ-perde-i kibâr* şeklinde geçer. Burada Gazanfer Ağa III. Murad'ın sırdaşı ve seçkin kimselerin mahremlerinin başı olarak anılmıştır.

¹ Buradan itibaren Gelibolulu Âlî'nin şiirlerinden söz edilirken yukarıda künyesi verilen çalışmadaki şiir numaraları verilecek ve ayrıca kaynak belirtilmeyecektir. Bu usul konu edilen diğer şairlerde de aynı şekilde devam ettirilecektir.

Şair 3. ve 4. beyitlerde muhatabının tabiatı, zihni, fikri ve sözleri ile ilgili bazı benzetmeler yapar. Onun pak tabiatı marifet nurlarının mazharı ve temiz zihni padişahın bakışlarının bulunduğu yerdir. Bu ifadelerle padişahın onun fikir ve düşüncelerine vermiş olduğu öneme dikkat çekilmiştir. Fikrinin denizi idrak incisinin ortaya çıkış yeridir. Sözlerinin incisi söz sanatçıların/şairlerin kulağına küpedir. Âli, *V'ey zihn-i sâfi matmah-ı enzâr-ı şehryâr* (b.3) mısramda olduğu gibi beşinci beyitte de *Manzûr-ı şehryâr-ı Hudâvend-i kâr-dân* ifadesini kullanır. Burada "manzûr" (beğenilerek bakılan şey, taraf) ve "matmah" (göz dikilen, göz konulan) gibi kelimeler padişahın gözü önünde ve onun en makbulü, gözdesi olduğuna işaret etmek üzere özenle seçilmiş izlenimi uyandırmaktadır. *Zât-ı şerîfi kabza-i ihsâna tîg-ı tîz / Şân-ı latîfi hak söze çün kilik-i râst-kâr* (b.6) beytinde ise onun ihsanlarının çokluğu ve sözlerinin doğruluğuna işaretle mübarek zatını ihsan kabzasının keskin kılıcına, latif şânını doğru sözler için düzgün yazan bir kaleme benzettiği görülür.

Gazanfer Ağa'nın isminin anlamından dolayı en çok yapılan benzetme, çağrışım ve kelime kullanımları "aslan/şir" kavramı etrafında şekillenir. *Aga-yı bâb-ı 'adl-i Gazanfer-şehîr kim / Şîrâne vâsf ile görinür Erdşîrvâr* (b.8) beytinde Gazanfer Ağa aslanvari özellikleriyle Sasani hükümdarı Erdeşîr'e benzetilmiştir. Burada Erdeşîr ve şir kelimeleri arasındaki ses uyumundan faydalanılarak aslan ve Erdeşîr benzetmesi yapıldığı görülür. Gazanfer Ağa klâsik şiirde bütün memduhlara yapıldığı üzere sevgili imajı çerçevesinde de övülerek boyu serviden üstün gösterilir. O öyle bir servidir ki servi onun yanında âdeta çınar gibi olur. Makam-mevki sahipleri bir araya gelseler orada parlayan ancak onun yüzünün nurudur (b.9-10). *Bir 'akl-ı evvel oldı ki sâniyi yok anuñ / Bir yirden eylese iki ağalığı ne var* (b.11) beytinde ise Ağa "akl-ı evvel" olarak nitelendirilmiş ve hasodabaşılık ve kapıağalık görevleri kastedilerek iki ağalığı birden yapmasına şaşılacağı dile getirilmiştir. "Akl-ı evvel" Mutlak Varlık'tan ilk zuhur eden aktif kudrettir. Şiirde bu tabir aklını kullanan ileri görüşlü kimseler hakkında da söz konusu edilir (Şentürk, 2016, 227). Burada Âli, Gazanfer Ağa'yı aklını her yönüyle kullanmasını bilen, ileri görüşlü ve keskin zekâlı biri olması sebebiyle "akl-ı evvel" olarak nitelendirmiş olmalıdır. Bu öyle bir akl-ı evveliktir ki ikinci bir benzeri daha yoktur. Bu nedenle iki görevi birden başarıyla yürütmektedir.

Şairler Gazanfer Ağa ile Hz. Ali arasında yine isminden hareketle sıkça benzerlik kurarlar. Âlî'nin *Ol bir 'Alî sıfatlı dilîr-i yegânedür / Her hasm-ı kec-nazar kılıcın gördi Zü'l-fekâr* (b.12) beytinde "O Ali sıfatlı müstesna bir yiğittir. Eğri bakışlı her düşman, onun kılıcını Zülfikar gibi görmüştür" diyerek onu Hz. Ali gibi bir yiğide, kılıcını da Zülfikâr'a benzetmesi bundandır. Burada Ağa'nın cesaret ve gücüne işaret edilmektedir. Bu tablonun hemen arkasından yine güç ve yararlılık bağlamında Gazanfer Ağa için kılıç benzetmesi yapılmıştır. *Dâ'im yanında Husrev-i dehrûñ kılıç gibi / Hakkâ ki ehl-i Hak'dur o ferzâne hem yarar* (b.13) beytindeki "yarar" kelimesi faydalı, yararlı anlamı dışında güvenilir, itimat edilen, yar, dost, yardımcı gibi anlamlara da gelir.² Dolayısıyla buradaki ifade "O, kılıç gibi zamanın padişahının daima yanındadır. Doğrusu o bilge kişi hem Hak ehlidir, hem de güvenilir bir arkadaştır" şeklinde anlaşılabilir. Gazanfer Ağa sürekli padişahın yanında olması bakımından kişinin belinde asılı duran kılıca benzetilmiş, fikirleriyle onu aydınlatması, danıştığı yegâne kişilerden olması nedeniyle ise ferzâne ve yarar olarak nitelendirilmiştir. Beyitteki "ehl-i Hak olmak" hem Allah'a yakın olmak hem de doğruluk ve hakikat adamı olmak şeklinde anlaşılmaya müsaittir. Burada Gazanfer Ağa'nın tasavvufî bir yönü olmakla birlikte III. Murad'ın da kendisine intisap ettiği Şeyh Mehmed Dâğî'nin müridi olduğunu hatırlatmak gerekir. Bu bilgiyi yine Gelibolulu Âlî'nin Şeyh Mehmed Dâğî ile ilgili kaleme aldığı menakıbnâmeden (bkz. Öngören, 1997, 107-113) öğrenmekteyiz.

"Kasîde-i Mevsûme Bi-i'câzi'l-igrâk Der-san'at-ı İştikâk Bâ-medâyih-i 'Umdetü'l-âfâk Aga-yı Bâhirü'l-istihkâk" başlığı taşıyan 81. kasîde bir yakınma ve halden şikâyetle başlar. "Yetenek ve liyakati açık/kanıtlanmış, herkesin dayanağı ve destekçisi olan Ağa'nın övgüsüyle istikak sanatında mübalağasının şaşkınlığıyla bilinen/öne çıkan kasîde" şeklinde anlaşılabilir olan başlıkta Gazanfer Ağa'nın hem ehliyeti, liyakati hem de şairleri destekleme özelliğine vurgu yapılmış görünmektedir. Kasidenin sıkıntı içinde ve değer görmemekten yakınan bir ruh hâliyle yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle şair ilk beyitlerden itibaren üzgün ve perişan durumundan bahsederek bunun daha ne zamana kadar devam edeceğini sorar. Yine 80. kasidede olduğu gibi bu hâl içindeyken bir pîrin kendisini Gazanfer Ağa'ya yönlendirdiğinden bahseder. Bu kişi ona halini cömertlik madenine arz etmesini ve şiirinin mücevherini onun vasıflarıyla süslemesini öğütler. Cömertlik madeni ile kastedilen şüphesiz Gazanfer Ağa'dır. 5-11 arası beyitlerde söz konusu şeyhin Gazanfer Ağa ile ilgili güzel sözleri ve Âlî'ye tavsiyeleri yer alır. *Suhan ser-saflınsın kıl hâk-i dergâhında pâ-y-endâz / Hayâl-engîz-i nazmuñdan münakkaş bir serâser ser* (b.6) diyen şeyh,

² Kelimenin bu anlamları için ayrıca krş. *Ne korkum var benim düşmenden iy dost / Kılıcum gibi var çün bir yararum* (Edirneli Nazmî, 2018, g.4280/4); *Yoldaş odur kişiye kim yanını / Bekleye kılıç gibi yarar ola* (Edirneli Nazmî, 2018, g.6136/3); *Bahtî yâr olmakdurur kendüye Nazmî şühbe yok / Ol kim anun kendine yarar bir hem-râhu var* (Edirneli Nazmî, 2018, g.2049/5)

sözlerini onun dergâhının eşğine pâyendâz etmesini öğütler ve (ayaklarının altına) nazmının hayalleriyle süslenmiş bir seraser kumaş sermesini söyler. Böylelikle Âlî şiiri yazma sebebini bu pîrin tavsiyesine bağlayarak muhababına bir kutsiyet atfeder. Nitekim pîrin ifadelerine göre bu öyle bir serv-i revandır ki cömertliğinin bahçesinde lütuf ve ihsan, boyunun fidanının yaprakları olmuştur. Cevhere benzeyen sözleri inci ve mücevherden yüz kat iyidir; ayağının toprağı yanında kıymetli miskin bile değeri yoktur. Dolayısıyla onu bırakıp şiirini başkalarına sunarsa kararların ve denizlerin ona incineceğini söyler. Buradan itibaren Âlî, Gazanfer Ağa'ya olan övgülerini sıralamaya başlar. O, melek görünüşlü bir dilaver, doğru fikirli bir efendi, sağlam pençeli bir yiğit ve aslan kudretli seçkin bir kimsedir. *Dem-â-dem rây-ı müll-ârâsına anuñ hilâf itmez / Hudâvend-i hidv-efser şehensâh-ı Sikender-der* (b.14) sözleriyle padişahın onun sözlerine hiçbir zaman hilaf etmediğini ifade ederek devlet yönetiminde sözünün ne denli geçerli olduğuna vurgu yapar. Gazanfer Ağa öyle biridir ki büyük hükümdar Sencer eğer onun zamanında gelmiş olsa, gözüne sürme etmek için saba rüzgârından onun dergâhının toprağını dilenecektir. Ardından 17. beyitle birlikte tegazzüle geçilir. Bu kısımda *Sikender-derdür anuñ her gören zâtın Sikender der / Gazanfer-ferdür ammâ vasf iden dir şîr-i ejder-der* (b.17) beytiyle memduhunun zatı İskender'e ve ejderhaları parçalayan aslana benzetilir. Bir diğer beyitte nifak ehlinin onun ruh açıcı sözlerine boyun eğmesi ile Hz. İsa'nın eşeğe binerek Kudüs'e girmesi hadisesi arasında ilgi kurulur. *N'ola güftâr-ı rûh-efzâna râm olsa nifâk ehli / Bilürsin Hazret-i 'İsâ'ya olmuştur mushhar har* (b.20) diyen Âlî muhababının sözlerini ve kendisini Hz. İsa'ya, bozguncu ve ikiyüzlüleri ise eşeğe benzetmiştir. Şair kendi isteklerini belirtmeye sıra geldiğinde ise *Tapuñdur Haydar-ı Kerrâr-ı 'âlem ben aña Kanber / Gazanfer gibi zâtuñ 'arz-ı fer itsün bu çâker ker* (b.26) sözleriyle memduhunu Haydar-ı Kerrâr lakabıyla Hz. Ali'ye, kendisini ise onun kölesi Kanber'e benzetmiştir. Burada hami-mahmî ilişkisini Gazanfer isminden hareketle Hz. Ali - Kanber üzerinden göstermiş olması dikkat çekicidir.

"Kaside ki Der-belâ-yı 'Azl Güfte Bûd" başlığı taşıyan 106. kaside başlıktan da anlaşıldığı üzere görevden azledilmesi üzerine kaleme alınmıştır ve 16 beyitten ibarettir. Bu kasidede Âlî Mısır Defterdarlığını istemektedir. Sözleri belagat pınarında tatlı bir su iken azil ile zillet kuyusunda kalmasının layık olmadığını söyleyerek kasidesine başlayan Âlî, devamında *Gudâmı zehr kılmak gam neden miñnet simâtında / Veliyy-i ni'metüm makbûl iken bezm-i hilâfetde* (b.2) beytini zikreder. Burada "veliyy-i ni'metüm" olarak nitelendirdiği Gazanfer Ağa'dır. Hâmisini bu sözlerle vasfeden şair "Velinimetim hilafet meclisinde, yani sultanın yanında makbul iken gam neden benim gıdamı zehirliyor, neden gam çekiyorum" şeklinde serzenişte bulunur. 4. beyitte de yine *Bihamdî'llâh ki sultân-ı kerâmet-kâra ma'lûmam / Husûsâ hazret-i agaya mensûbam velâyetde* sözleriyle kendisini Gazanfer Ağa'nın velayetine mensup gösterir. Ağa'nın velayetine mensup olduğunu söylemesi, onun kendisini koruyup gözeten bir hami olmasına işaret eder. İçinde bulunduğu durumdan sultanın da haberi vardır. "Kerâmet-kâr" tabiri bir yönüyle sultanı keramet sahibi biri gibi göstererek durumundan haberdar olduğunu ima edip onu yüceltme amacı taşır. Böylece istediğini elde edebileceğine dair kendisini şanslı hisseder ve şükreder. *Eyâ kân-ı kerem bahr-ı 'inâyet ma'den-i himmet / Bulan sensin vüçûdum gevherin hâk-i rezâletde* (b.5) beytinde Gazanfer Ağa'yı kerem ocağı, inayet denizi ve himmet madeni şeklinde tanımlayarak cömertlik ve yardımseverliğine vurgu yapar. Bu tablo içinde kendisini bir cevhere benzeterak onu bulup işleyecek olan kişinin o olduğu mesajını verir. Ardından Gazanfer Ağa'dan bir mansıp için kendisine aracılık etmesini, sesini sultana duyurmasını ister. Mısır Beylerbeyi'nin değiştiği bu fırsat döneminde defterdarının da değiştirilerek yerine kendisinin getirilmesini açıkça talep eder. *Melâzı hâce-i sultân ise anuñ benüm dah / Mu'inüm Hazret-i Aga-durur bâb-ı sa'âdetde* beytiyle söz konusu kişinin hamisinin hâce-i sultân olduğunu, kendisinininkinin ise Gazanfer Ağa olduğunu ifade eder. "Hâce-i sultân" ile kastettiği Hoca Sadeddin'dir. Burada Gelibolulu Âlî bir anlamda kendi hamisi ile Mısır defterdarlığı görevinde bulunan kişinin destekçisini yarışırma havasına bürünür. Fleischer'e göre burada Ali'nin amacı Hoca Sadeddin'e karşı düşmanca tavırdan çok Gazanfer Ağa'nın gururunu okşamaktır (2008, 130). *Bahâdur şîr-i nersin nâm-ı mergûbuñ Gazanfer'dür / Saña sâni bulunmaz cûd u ihsân u sahâvetde* (b.14) sözleriyle Gazanfer Ağa'yı yine isminden dolayı "şîr-i ner (erkek aslan)" olarak nitelendirerek cömertlik ve ihsanda tek olduğunu belirtir. Onun bu devirde iyilik etme konusunda Allah'ın aslanı olduğunu söyleyerek kendisini felek tilkisinin elinde bırakmaması için *Beni rûbâh-ı dehrüñ pençesinde koma sultânüm / Bu 'asruñ şîr-i Yezdân'ı ki zâtuñdur* (b.15) şeklinde yalvarır. Beyitte "şîr-i Yezdân" ve "mürüvvet" kavramlarıyla Allah'ın aslanı lakabı taşıyan, yiğitlik ve mürüvvet sahibi Hz. Ali'ye gönderme yapılmıştır. Ayrıca beyitte Gazanfer Ağa'ya "sultânüm" olarak seslenilmesi dikkat çekicidir.

Âlî'nin *'İd ola bir demde biñ kâm alacak eyyâm ola / Serverâ lâyük müdur 'Âlî kuluñ nâ-kâm ola* beytiyle başlayan 60. gazeli yine bir azil olayı üzerine yazılmış görünmektedir. İlk ve son beyitlerde bayramdan söz edilmesi gazelin bir bayram vesilesiyle sunulmuş olduğunu düşündürmektedir. Gazelde kendisini kara bahtlı olarak nitelendiren Âlî, kâinatta bazen sabah bazen akşam olduğu halde kendi başına neden gün/güneş doğmadığından yakınır. Başkaları şarap içip neşelendiği halde kendisinin neden her seferinde

görevden alınarak gönlünün kan içtiğini, üzülp kederlendiğini sorar. *Kara bahtumdan bu rûbehlik neden kim mesnedüm / Hazret-i aga gibi şîr-i Gazanfer-nâm ola* (b.4) beytiyle dayanağı Gazanfer Ağa olduğu halde kara bahtından bu derece tilkilik/hilekârlık görmesine şaşırır. Yukarıda bahsettiğimiz 106. kasidede geçen *Beni rûbâh-ı dehrûnî pençesinde koma sultânım / Bu 'asruñ şîr-i Yezdân'ı ki zâtıñdur* beytinde olduğu gibi feleği hilekârlığı bakımından tilki olarak nitelendiren Âlî'nin burada da bahtı ile ilgili tilki anlamında "rûbeh" kelimesini kullandığı dikkati çekmektedir. Her iki beyitte de Gazanfer isminin aslan anlamına gelmesinden hareketle aslan-tilki zıtlığından faydalanan şairin bir beyitte feleğin, diğerinde ise bahtının hilekârlığından şikâyet ettiği görülmektedir. Felek ve baht kavramlarının birbiriyle ilgisi göz önünde bulundurulduğunda tilki benzetmesi daha anlamlı bir yere oturmaktadır. Gazelinin sonunda azil nedeniyle gelip geçen bayramı anlamadığını dile getiren şair hamisinin lütfuyla, yani beklenti ve isteklerine ulaşarak bayramdan sonra bayram yaşayabileceğini umar. Beş beyitten ibaret olan gazelde Gazanfer Ağa'dan yalnızca bir beyitte söz edilmiş ve aslan benzetmesi yapılmıştır.

"Berây-ı Gazanfer Güfte Şod" başlığı taşıyan 1064. gazelde Âlî, Gazanfer Ağa'ya *Ey merd-i 'Alî-sîret bir şîr-i hünerversin / Devlet saña bir bîşe sen anda gazanfersin*³ şeklinde hitap ederek söze başlar. Burada yine Âlî benzetme, nitelendirme ve söz oyunlarını "Gazanfer" in Hz. Ali'nin lakabı olması ve kelime anlamının aslan olmasından hareketle yapmıştır. Şair, Gazanfer Ağa'yı Ali huylu, hünerli bir aslan olarak nitelendirir. Devlet bir orman, Ağa ise orada bir aslandır. Burada "Ali" ve "şîr" kelimeleri, şair olmakla birlikte hamilik özelliği ile de ön plana çıkan Ali Şir Nevâî'yi de hatırlatmaktadır. Âlî'nin çizdiği orman tablosu *Ben hidmete me'nûsam gûyâ ki siyeh-gûşam / Yirse beni gam gürği gussam yine sen yirsin* (b.2) beytinde de devam eder. Burada kendisini karakulağa benzetir ve "Gam kurdu beni yerse buna üzülecek olan yine sen olursun" diyerek Ağa'yı uyarır. Karakulak kedigiller familyasından yırtıcı bir hayvan olup aslanın yanından ayrılmayan, av bulma konusunda ona kılavuzluk eden ve onun artıklarıyla beslenen bir hayvandır (Onay, 2013, 247-48). Âlî, aslana av bulmada yardımcı olduğu için kendisini aslanın yanından ayrılmayıp ona faydası bulunan karakulağa benzetmiş ve bu şekilde Ağa'nın etrafında ona faydası olmayıp dalkavukluk ederek itibar gören ve onu sömüren başkalarından şahsını ayırmıştır. Değeri bilinmediği için kendisini toprak içinde kaybolup giden bir cevhere benzeten (b.3) Âlî, devamında *Sensin bilecek kadrin dâñâ-yı güher-sencüñ / Mikdârımı añlarsın lutfuñ n' için eglersin* (b.3) diyerek bilgin kimselerin cevherlerinin kıymetini anlayabilecek yegâne kişinin o olduğunu ve kıymet derecesini bildiği halde neden lütfunu ertelediğini ona sorar. Âlî'ye göre Ağa onun kaside ve şiirlerini görmezden gelmiştir, ancak onun vafında bir eseri vardır, bunu da görmezden gelecek midir? Onun vafında yazmış olduğu eser/eserlerden kastı, ona sunduğu ve bazılarının mukaddime kısmında kendisinin güzel hasletlerine ve övgüsüne yer verdiği eserler olmalıdır. Açık bir himaye beklentisi içinde sarfettiği sözlerine "Ateşten döşek verip beni kül ettin. Madem bağış saçan (mevhîbe-güster) birisin hüner göster, lütufta bulun" anlamında *Âteşden idüp bister kılduñ beni hâkister / Luft eyle hüner göster çün mevhîbe-güstersin* (b.6) beytiyle devam eder. Burada içinde bulunduğu durumu daha acıklı bir hâle getirdiği görülür. Lütuf ve kerem sahipleri artık defterlerini dürmüş, herkes fazilet ve hüner dersini bitirmiştir. Ancak Âlî yine de ümidini kesmiş değildir. Nitekim karşısındaki kişi hüner sahiplerine destek olan bilge biri ve lütuf ehline öncü olan bir kimsedir. *Dâñâ-yı hüner-perver lutf ehline ser-defter / Tolsa bu cihân yek-ser sen cümleye serversin* (b.9) beytiyle Gazanfer Ağa'yı sözü edildiği şekilde över ve dünya hünerli ve bilgin kimselerle dolsa, lütuf ehlinin öncüleri bir araya da gelse onun hepsine liderlik edeceğini iddia eder. Yaklaşık otuz yıldır Âlî ona mensuptur ve Gazanfer Ağa yücede, Âlî yine alçaktadır; kısacası umduğu değeri bulamamıştır. Oysa kendisi eşsiz bir incidir, bir irfan denizidir ve ona denk olduğunu iddia edecek biri varsa çıkıp eserlerini göstermesini isteyerek âdeta meydan okur. Bu ifadelerde Âlî'nin hırslı ve yükselmek isteyen kişiliğinin izleri görülür. Gazel Gazanfer Ağa için sarf edilen övgü sözlerinden ziyade Âlî'nin kendi hasletlerinin methi ve Ağa'ya siteleleriyle doludur. Şiirde konuşma üslûbu ve muhataba doğrudan hitap söz konusudur.

"Unıtduñ mı" redifli 1493. gazel 11 beyitten oluşan sitem ve yakınmalarla dolu bir şiirdir. Başlıkta "Velehu li-Vâhidin Mine'l-Ekâbir", yani büyüklerden biri için olduğu yazılıdır; Gazanfer Ağa'nın ne başlıkta ne de gazelin içinde doğrudan adı geçer. Ancak ikinci beyitte "gazanfer" kelimesi kullanılarak yapılan aslan benzetmesi Gazanfer Ağa'ya hitap edildiğini göstermektedir. Gelibolulu Âlî ile ilgili yapılmış olduğu kapsamlı çalışmasında Fleischer de Âlî'nin bu şiirinde Gazanfer Ağa'ya hitap ettiğini belirtmiştir (2008,

³ Bu beyit Âlî'nin *Kühü'l-Ahbâr*'da Gazanfer Ağa'dan söz ettiği bölümde de yer alır. Yalnızca orada *Ol merd-i 'Alî-sîret bir şîr-i hünerversin / Devlet aña bir bîşe ol anda gazanferdür* (Âlî, 2009, vr.476b) şeklinde üçüncü şahsa hitap edildiği görülür. Şiirin devamında gazeldeki diğer beyitlerden bazı mısralara da aynı şekilde veya biraz değiştirilmiş hâlleriyle yer verilmiştir.

179)⁴. Gazelin genelinde bir vefa beklentisi vardır. *Benüm devletlü sultânüm senâ-hânunı unıtdunı mı / Unıtmam ben seni dırdunı o peymânunı unıtdunı mı* beytiyle başlayan gazelde Âlî'nin 106. kasidede olduğu gibi Gazanfer Ağa'ya "sultânüm" şeklinde hitap ettiği görülür. Kendisi ise onun "senâ-hân"ı yani övücüsüdür. 1064. gazeldeki orman ve aslan imajı bu gazelde de göze çarpar. Âlî, *Sa'âdet bîsezârında hurâmân bir gazanfersin / Siyeh tağlarla zînet-geşte kaplanunı unıtdunı mı* (b.2) sözleriyle Gazanfer'i "saadet ormanlığındaki bir aslan" olarak nitelendirir. "Saâdet" ile babüssaade ağalığına işaret edilmekle birlikte saray ve devlet kastedilmektedir. Burada 1064. gazeldeki "Gazanfer-aslan" ve "Âlî-karakulak" benzetmesine karşılık "Gazanfer-aslan" ve "Âlî-kaplan" benzetmesi dikkat çeker. Şair sözlerinin genelinde Gazanfer Ağa için yazmış olduğu övgülere karşılık bulamadığından yakınmaktadır ve Gazanfer Ağa'nın cömertliğine vurgu yaparak bir anlamda kendisine yakışanı yapmasını ister. Onun değerli incilere benzettiği vasıflarını anlattığı şiirler yazdığı demlerin anılmamasından şikâyet eder. *Cevâhir sözlerümden çok sefine toldı vasfuında / Ne dürler dökdüğün dilden o deryânunı unıtdunı mı* (b.4) beytiyle "Seni vasfetmek için sözlerimin cevherlerinden birçok gemi doldu, o deryanın gönülde nice inciler döktüğünü unuttun mu?" diye sorar. Şiirlerin inciye benzetildiği bu beyitte gemi anlamındaki "sefine" aynı zamanda içinde şiirler bulunan divan, mecmua yerine kullanılan bir tabirdir. "Dilden" kelimesi gönülden ve samimiyetle anlamı yanında "deryâ" ve "dür" kavramlarıyla birlikte kullanıldığından körfez anlamını da içinde saklı tutar. Âlî, adının anılmamasından geçmiş, ancak şiirlerinin tamamen göz ardı edilmesine içerlemiştir. Bu nedenle *Tutalum kendin aınmazsın kelâmın bârî yâd eyle / Münâsib mi ol ihsân-dîde Hassân'unı unıtdunı mı* (b.5) diyerek kendisini Hz. Peygamber'in şairi (şâirü'n-nebî) olarak şöhret bulmuş Hassan b. Sâbit (ö.680?)'e benzetmiş ve bir zamanlar ihsanını görmüş olan Hassân'ın unutulmaması gerektiğini dile getirmiştir. Hz. Peygamber ve Hassân arasındaki ilişkiyi kendi hamisi ile arasında kurmuş olması onu bu etkili benzetmeyle harekete geçireceğini ummasından kaynaklanıyor olsa gerektir. Diğer yandan Hassân b. Sâbit'in, şiirleriyle müşriklerin hicivlerine karşılık vererek İslam'ı ve Hz. Peygamber'i savunması gibi kendisinin de aslında onun en büyük destekçisi olduğunu ima ediyor olabilir. Nitekim 1064. gazeldeki aslan-karakulak benzetmesinde de aynı anlayış söz konusudur. *Unıtmış ehl-i nazmı meyl-i dîvân itmez olmuşsın / O cem'iyet kanı âyîn ü erkânunı unıtdunı mı* (b.6) beytinden anlaşıldığı kadarıyla Gazanfer Ağa hamilik faaliyetlerine eskisi gibi devam etmemektedir. Muhtemelen bu sözlerin arkasında, Ağa'nın sanatı ve sanatkârı himayeyi bırakmasından ziyade, kendisinin ondan istediğini bulamaması yatmaktadır. Hemen devamında *Düşürmem lutf-ı tab'-ı pâküne ben böyle noksâmı / 'Aceb 'Âlî gibi kâmil suhan-dânunı unıtdunı mı* (b.7) sözleriyle bu eksikliği ona layık görmediğini de ekler. Âlî'ye göre dünya gelip geçicidir, makam-mevki kalıcı olmaz; dünyanın tek hâsılı cömertliktir. Cömertlik Ağa'nın en önemli vasfı olduğu için bu ifadelerle muhatabının hislerine dokunmaya çalışır ve ihsan umar. Aslında *N'içün dürr-i vücûdum terbiyet kılmazsın ol şâha / Sa'âdet şemsisin lutf-ı firâvânunı unıtdunı mı* (b.10) beytinden anlaşılacağı üzere onun asıl isteği padişaha ulaşmaktır ve bunun için Gazanfer Ağa'dan aracı olmasını beklemektedir. Bir inci gibi onu terbiye edecek ve sultana sunacak olan odur. Beyitte Ağa için "saadet güneşi" benzetmesi yapıldığı da görülür. Burada güneşin maden ve cevherlerin oluşumundaki etkisi üzerinden Ağa'nın da lütfuyla kendisini sultana ulaştırmasını temenni ettiği düşünülebilir. Güneş aynı zamanda eli açık bir şekilde hiçbir ayırım gözetmeksizin ışıklarını dünyaya ve canlılara sunduğu için cömertliği temsil eder. Bu nedenle şair daha evvel çokça ihsanını gördüğü Ağa'ya kendisinin bir saadet güneşi olduğunu hatırlatmıştır.

"Be-hazret-i Ağa Nüvişte" başlığı taşıyan 31. kıta 6 beyitten oluşur. Âlî, bu şiirinde sözlerine *Ey karîn-i mekrümet ağa-yı bâb-ı saltanat / Kâr-fermâ-yı melek-haslet Gazanfer-iştihâr* diyerek doğrudan övgüyle başlamıştır. Bu sözlerle saltanat kapısının ağası olan Gazanfer'in cömertliğine, iyi huyluluğuna ve "gazanfer" kelimesinin iki yönüne işaretle aslan gibi şöhretli oluşuna yahut Gazanfer adıyla nam saldıgına dikkat çekildiği görülür. Beytin ikinci mısrandaki "kâr-fermâ-yı melek-haslet" ibaresi onun iyi huylu oluşuna ve emri altındakilere yumuşak davranmasına işaret etmektedir. Buyruklarını tatlı ve hoş bir dille ifade eden bu kişi şaşırtıcı bir şekilde Gazanfer/aslan namıyla şöhret bulmuştur. Burada şair yumuşaklık/hilm ve yırtıcılık/sertlik karşıtlığını melek-gazanfer kavramları üzerinden vermiştir. Doğrudan aslan benzetmesi ise ikinci beyitte görülür. *Cân-i 'âlem pâdşâh-ı muhteremdür sen anunı / Bîşe-i lutfında olduñ nerre-şîr-i cân-şikâr* denirken Gazanfer Ağa padişahın lütuf ormanında canlar avlayan bir erkek aslandır. Bu benzetmenin arkasında birçok şairi alıp padişaha takdim etmesi ve tanıtması yatar. Âlî, *Bir güherdür her sözüm ben katre-i nâçiz isem / Terbiyet lâzım ola tâ katre dürr-i şâhvâr* (b.3) diyerek kendisi değersiz bir damla olsa da her sözünün bir inci değeri taşıdığını ifade eder. Ancak bu incinin şahlara lâayık bir inci veya değerli bir inci hâline gelebilmesi için terbiye edilip işlenmesi gerekir. İşte bu noktada Âlî, Gazanfer Ağa'nın

⁴ Divân'da "unıtdun" redifli bir gazel de vardır (Aksoyak, 2018, g.698). Yine azilden söz edilen bu şiirde Gazanfer Ağa'ya hitap edildiğini düşündüren bir ifade yer almamaktadır. Muhtemelen bu şiir sultana hitaben yazılmıştır.

yardımını ummaktadır. Beyitte “terbiyet” kelimesinin kullanımı dikkati çekmektedir. Yukarıda 1493. gazelden de hatırlanacağı üzere Âlî, anlaşıldığı kadarıyla, bu kelimeyi bir sanatkârın/şairin kabiliyetinin veya üstün niteliklerinin tanıtılması ve sultana takdim edilmesi, daha öteye gidilecek olursa himaye veya aracı hamiliği ifade eden bir kavram olarak kullanmıştır.

“Saâdet” kelimesi babüssaâde ağalığına işaret etmek üzere Gazanfer Ağa’ya yazılan şiirlerde sıkça karşımıza çıkar. Âlî’nin de kullanmayı sevdiği bu kelime *Sen sa’âdet burcunuñ hurşîd-i ‘âlem-tâbisın / ‘Ayn-ı deryâ-yı keremdür pâdşâh-ı rûzgâr* (b.4) beytinde de görülür. Burada Gazanfer Ağa saadet burcunun cihanı aydınlatan güneşi olarak nitelendirilmiştir. Zamanın padişahu ise cömertlik denizinin kaynağıdır. Şiirin son iki beyti bu beyitle bağlantılı görünmektedir. Nitekim beyitler deniz-güneş-terbiye-inci ilişkisi çerçevesine oturtulmuştur. *Terbiyet kıl şehryâr-ı dehre zâtum gevherin / Himmet it yansun çerâğum mihr-i ‘âlem-tâboâr* (b.5) beytinde bu kez “terbiyet kıl-” fiilinin kullanıldığı görülür. Burada terbiye etmek veya terbiye kılmak eyleminin mecazî manada bir şairi sultana takdim etme, sultandan lütuf görebilmesini sağlama, himayesine aracılık etme anlamında kullanıldığı daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Şair, Gazanfer Ağa’dan zatının incisini/mücevherini zamanın padişahına terbiyet kılmasını istemekte ve ondan himmet umarak çerağının dünyayı aydınlatan güneş gibi yanmaya devam etmesini dilemektedir. Bir şairin desteklediği ve himaye edildiğinde daha güzel eserler ortaya koyma imkânı bulabileceği açıktır. “Çerâğın yanması” burada başarı ve üretkenliğin devam etmesi şeklinde anlaşılabilir. Bununla birlikte terbiye etme özelliğinin Gazanfer Ağa’ya verilmesi ve şairin kendini bir mücevhere benzetmesi, yine güneşin toprağı terbiye ederek değerli madenlerin oluştuğuna inanılmasıyla ilişkilidir. Âlî’nin çerağını himmetiyle yakacak olan da elbette bu güneştir. Bir anlamda ayın ışığını güneşten alması gibi Âlî de arka planda güneşe benzettiği Ağa’nın himmetiyle ışık saçmaya devam edecektir. Âlî, düşünce ve söyleyişinin doğruluğunu hemen devamındaki *Luţf u ihsânna mazhar düşse şemsün lâ-cerem / Katre-i nîsân olur elbette dürr-i tâbdâr* (b.6) beytinde örneklendirmeye çalışır. Buna göre nisan yağmuru damlası güneşin lütuf ve ihsanına mazhar olsa şüphesiz parlak bir inci olacaktır. Şair incinin oluşumu ve parlak bir görüntü kazanmasında güneşin etkisine dair bu inancı⁵ dile getirerek iddiasını ispata çalışmıştır. Burada Âlî’nin dördüncü beyitten itibaren Gazanfer Ağa için yapmış olduğu güneş benzetmesinin devam ettiği ve kendisini de inciye benzettiği görülebilir. Şiirin geneline bakıldığında burada Gazanfer Ağa’nın aracı hami konumu daha belirgindir.

İki beyitten oluşan 55. kıtada Âlî, Gazanfer Ağa’ya yine isminden hareketle çeşitli sıfatlar yakıştırır. *Şemşîr-i vegâ şîr-i Hudâ nâmu Gazanfer / Ağa-yı ‘Alî-sîret ü dâna-yı gühervâr* diyerek onu, savaş meydanlarının kılıcı ve Allah’ın aslanı, Ali huylu ve cevherler sahibi bir bilge olarak tanımlar. Beyitte Gazanfer Ağa’nın kahramanlık yönüne dikkat çekildiği görülür. Gerçekten de onun savaş zamanlarında fikirleriyle yol gösterdiği⁶, bulunduğu konumun gerektirdiği şekilde muhakeme kabiliyeti ve keskin zekâsıyla devlet yönetiminde ve uluslararası ilişkilerde oldukça etkili olduğu bilinmektedir. Beyitte Hz. Ali’nin savaş meydanlarındaki yiğitliği ve Allah’ın aslanı lakabına sahip oluşu üzerinden Gazanfer Ağa’nın da bu hasletlere sahip biri olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır. “Dâna-yı gühervâr” tabiri her türlü bilgiyle donatılmış ve ilimden nasibini almış bir kimse şeklinde anlaşılabilir. Hz. Ali’nin ilimdeki pâyesi ve ilmin kapısı olarak nitelendirildiği de düşünülecek olursa burada kurulan ilginin başka bir boyutu daha ortaya çıkmış olur. Âlî diğer beytinde ise feleğe meydan okuyarak Gazanfer Ağa’nın kendisinin en büyük destekçisi olduğunu açıkça ilan eder. *Ey Zâl-i felek çigneme ‘Âlî gibi ferdî / Mesned aña zirâ der-i devletde bir er var* demesi bu yüzdendir. Feleklerin dönüşüyle insan kaderini etkilediği inancı klâsik şiirde işlenen klişe konulardan biridir. *Şehnâme*’nin efsanevî kahramanlarından olan Zâl saç, kaş ve kirpikleri beyaz olarak doğduğu için “yaşlı” anlamında “Zâl” ismini almıştı. Felek de yaşlı bir kadına benzetildiğinden Zâl olarak nitelendirilmiştir. Yaşlı kadın ve kötülük/büyü vb. ilgisi bakımından beyitte felek Zâl’inin Âlî’ye eziyet ettiği söylenmiştir. Ne var ki, devlet kapısında Âlî’nin destekçisi olan bir er bulunmaktadır ve felek amacına ulaşamayacaktır. Âlî’nin bu meydan okuyuşu, kendisine kimsenin zarar veremeyeceğini ima etmenin yanında Gazanfer Ağa’ya kendi hamisi olduğunu, onu koruyup kollaması ve gerekli değeri vermesini hatırlatma amacı taşıyor olmalıdır.

⁵ Bu inanış başka şairlerin beyitlerinde de yer alır: *Bahr-ı gamda görmedi mihründen akan göz yaşın / Pes neden dirmiş ‘Atâyi k’oldı dîr-perver güneş* (Ahmed Paşa, 1966, k.19/57); *Bahr-i hüsnünde dişün lü’lü ruhuñ enver güneş / Olmuş iy meh lüce-i deryâda dîr-perver güneş* (Uzun, 2011, k.20/21)

⁶ Burada Gazanfer Ağa tarafından desteklenen şair ve müelliflerden biri olan Şerif Mehmed’in de *Menâkıb-ı Şeyh Burhâneddîn* adlı eserinde kendisinden “...rûz-ı mesâfda şîr-i dilîr ve mahall-i dâr u girde sâhib-rey ü sâhib-tebdîr olan pîr-i meydân-ı vegâ ‘izzetlî kapuagası Gazanfer Ağa...” (Yazar, 2012, 128) şeklinde söz ettiğini belirtmekte fayda vardır. Şerif Mehmed bu sözleriyle onun savaş zamanında yiğit bir aslan ve harp yerinde görüş sahibi, görüşleriyle olaya yön veren bir kişi olduğuna dikkat çekmiştir.

“Kıt’a Be-hazret-i Aga Nüvişte” başlığını taşıyan 77. kıta 5 beyitlidir. Âli, Gazanfer Ağa’ya *Ey gül-i gülsitân-ı halvet-i hâs / Râz işit ‘andelîb-i ebkemden* şeklinde hitap ederek şiirine başlar. Şiir yine mansıp beklentisi içinde yazılmıştır. Beyitte Gazanfer Ağa’nın “gül-i gülsitân-ı halvet-i hâs” olarak nitelendirilmesi hasodabaşılık göreviyle padişaha en yakın kişi olmasına işaret eder. Şair kendisini de “andelîb-i ebkem” olarak nitelendirmiştir. Âli, has halvet bahçesinin gülü olan Ağa’dan dilsiz bülbülün sırlarını dinlemesini ister. Sözlerine bir gizem havası kattığı anlaşılan şair, bu sırların ne olduğunu devamındaki beyitlerde dile getirir. *Ka’be kûyuñ sen âb-rûy-ı Harem / Bil gözüm yaşın âb-ı zemzemden* (b.2) diyen Âli, Gazanfer Ağa’nın bulunduğu yerin Kâbe, Ağa’nın Harem’in yüzüsu, kendi gözyaşlarının ise zemzem suyu olduğunu ifade eder. Beyitte Ağa’ya ve kendisine bir kutsiyet atfeden şair *Nâm-ı pâküñ Gazanfer olmagla / Şîr-i nersin gürûh-ı âdemden* (b.3) sözleriyle muhatabını yine erkek aslana benzetmiştir. Son iki beyitte ise daha önce muhtemelen Ağa aracılığı ile padişahı isteyip de elde edemediği mansıp arzusundan vazgeçmediği görülür. Padişah tarafından gerçekleştirilmeyen bu isteğin veziriazamdan rica edilerek gerçekleştirilmesini temenni eder.

11 beyitlik 118. kıta *Ey mahrem-i şeh-i kerem aga-yı muhterem / Ferzâne-i sûtûde-şiyem merd-i tîz-hûş* beytiyle başlar. Bu şiirin girişinde de yine Ağa’nın padişaha yakınlığının ve ona mahrem oluşunun vurgulandığı dikkati çekmektedir. O, aynı zamanda ahlaki övülmüş bir bilge ve keskin zekâlı bir kişidir. *Keffiñ ‘atâ deminde dür-efşân olup hemîn / Bir bahr-i bî-kerânedür eyler müdâm cûş* (b.2) beytinde ise onun cömertliğinin çokluğu vurgulanmıştır. Bağış zamanı inciler saçan avucu sürekli çoşan uçsuz bucaksız bir denize benzetilmiştir. Devlet atına Rüstem gibi bindiğinde seyreden melekler onu alkışlarlar. Meleklerin kendisini alkışlaması yine muhataba kutsal bir hüviyet kazandırmak içindir. Bu şiirde de Âli’nin 106. kasidede olduğu gibi Gazanfer Ağa’yı velinimet olarak gösterdiği görülür. Aynı şekilde “velinimet” kavramını himaye ve hamiliği çağrıştıracak biçimde kullanması da dikkat çekicidir. *Sensin veliyy-ni’meti ‘Âlî-i belâ-keşüñ / Lutfuñla zinde bir nökerüñdür o jende-pûş* (b.4) diyen şair kendisini onun lütfuyla yaşayan eski püskü giysiler içindeki bir hizmetkârına benzetmiştir. *Aga-yı bî-nazîr-i Gazanfer-şehîrsin / Çok nerre-şîri kahruñ ider gürbe mîşi mûş* (b.5) beytinde ise aslan benzetmesi yerine muhatabın kahrının birçok erkek aslanı kediye dönüştüreceği söylenerek farklı bir yaklaşım getirilmiştir. Onun kahrını aynı zamanda koyunu da fareye dönüştürecek güçtedir. Diğer bir beyitte ise yine muhataba erkek aslan şeklinde hitap edilir. *Me’nûs idüp vucûdumu ey şîr-i ner saña / Gûyâ ki bir gazanfere oldum siyâh-gûş* (b.9) diyen şair 1064. gazeldeki aslan ve karakulak benzetmesini bu beytinde de tekrarlar. Şiirin yazılma sebebi, şairin mansıbını kaybetmemek için meramını bildirmek üzere padişaha ulaşmada Gazanfer Ağa’yı aracı kılmak istemesidir.

149. kıtada Gelibolulu Âli bir meclis tablosu çizerek devlet ehlinin birbirinin seçkin adamlarını anarak çoğunun ilim ve hünerden yoksun olduğunu gördüklerini söyler.⁷ Burada amaç sözü Gazanfer Ağa ile kendisine getirerek sahip olduğu üstün nitelikleri ifade etmek ve böylelikle Ağa’nın şanslı bir kişi olduğunu beyan etmektir. Nitekim bu mecliste Gazanfer Ağa, Âli ile iftihar eder. Şairin *İftihâr itdi aga didi çerâğum hâlâ / Mihr ile mâh çerâğını yakan ‘Âlî’dür* (b.2) sözleriyle anlattığı bu mecliste Gazanfer Ağa “Şimdi benim çerâğım mihr ile mâh çerâğını yakan Âli’dir” der. “Çerâğ” burada mecazî manada bir kişinin yetiştirip desteklediği, himaye ettiği ve aynı zamanda kendi adını yaşatan kimseyi kastetmek üzere kullanılmıştır. Buradaki ifadeyle güneş ve ay anlamı dışında Âli’nin *Mihr ü Mâh* adlı eserine de gönderme yapılmış olmalıdır. Şiirde genel olarak kendisini öven Âli, kendi üstün niteliklerini hamisine bağlar ve bir yönüyle onu da övmüş olur. *Ehl-i nazmı gözedüp eyledüğüñün ihyâ / Südde-i saltanatuñ muntazamu’l-hâlidür* (b.3) beytinde Gazanfer Ağa nazım ehlini, yani şairleri gözetip ihya ettiği ve onları himaye ederek durumlarını iyileştirdiği için saltanat kapısının “muntazamu’l-hâli” olarak nitelendirilir. Bu tabirle onun sarayda himaye edildiğinde sahip olduğu müstesna yere atıfta bulunulmakla birlikte şair, yazar ve sanatkârlara el uzatarak onların hal ve durumlarının iyileşmesine katkıda bulunması kastediliyor olmalıdır. Kısacası Âli onun gibi bir hâmiye sırtını dayadığı için memnundur ve kendisini emniyette görmekte, ayrıca hamisinin onu en değerli adamı olarak gördüğünü ifade ederek bundan duyduğu gururu dile getirmektedir. Son beyitte ise *Fi’l-hakîka ilüñ âsârî edânî gibidür / Kapu agasınuñ ammâ eseri ‘âlidür* (b.4) sözleriyle başkalarının eserlerinin/himaye ettikleri kişilerin değersiz, seviyece düşük, alçak kimseler olduğunu Kapıağası’nın eserinin ise “âli”, yani yüce olduğunu söyler. Burada “eser” ve “âsâr” ile kastedilen -yukarıda 2. beyitte “çerâğ” kelimesinin kullanımından olduğu gibi- bir haminin desteklediği, yetişmesine katkıda bulunduğu kişi/kişilerdir. Diğer yandan şair “âli” kelimesiyle “edânî” kelimesi arasındaki anlam zıtlığından faydalanarak bir söz oyunu yapmakta ve “âli” kelimesiyle aynı zamanda kendi ismini, dolayısıyla kendisini kastetmektedir. Ustaca sarf edilen bu sözlerle şairin hem kendisini hem de Ağa’yı övdüğü görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle kendisi Âli’dir, yücedir, iyi bir şairdir; onu gibi iyi bir şairi destekleyen de üstün nitelikli bir hamidir.

⁷ Bu şiirdeki beyitler de yine *Künhü’l-Ahbâr*’da Gazanfer Ağa’dan söz edilen bölümde geçmektedir (Gelibolulu Âli, 2009, 477a)

228. kıtada Âlî'nin Gazanfer Ağa'ya yazdığı hemen bütün şiirlerinde olduğu gibi döneminden şikâyet ve yakınma vardır. İlk beyitte Gazanfer Ağa'ya *Ey mahrem-i râz-ı pâdşâhî / V'ey muhterem-i harem-serâyân* diyerek padişahlık sırlarının mahremi ve Harem-i Hümayun'un muhteremi olarak hitap etmiştir. Benzeri bir ifade hatırlanacağı üzere 118. kıtanın ilk beytinde de bulunmaktadır ve bu ifadeler Gazanfer Ağa'nın padişahın en has adamı, mahremi ve sırdaşı olmasını anlatır. Bu hitabın ardından Âlî, zamanın hâlinde şikâyet ederek hak etmeyenlerin değer gördüğünü, asıl değer görmesi gerekenlerin ise zillet içinde kaldıklarını ifade eder. Şiirde kendisi ile birlikte makam-mevki anlamında istediğini bulamayan Bâkî'yi de anar. Bâkî de Âlî gibi değer görmemiştir. Bunu "Bülbül mihnet kafesinde lâldir, felek damının üzerinde ise baykuş güzel seslidir" anlamında *Mihnet kafesinde lâl bülbül / Bâm-ı felek üzre bûm-ı hoş-hân* beytiyle örneklendirir. Bâkî ile kendisinin divân sahibi olduklarını ama Divân'ın onlara hasret kaldığını söyler. Divân ile sarayı, saraya yakınlığı ve orada himaye görmeyi kastediyor olmalıdır. Binlerce karga/kuzgun içine güzel sözlü iki tütü sığmamıştır. Âlî, Bâkî'yi ve kendisini güzel sözlü iki papağana benzetirken hak etmedikleri halde itibar gören diğer şairleri kargaya benzetmiştir. Sonuç olarak onların da buldukları yerde kalmalarını ancak kendilerinin de değer görmesini ister. Binlerce kişiyi mahrum bırakmaktansa iki kişiye rağbet edilmesinin daha kolay olacağını belirterek sözlerine son verir. Şiir bütünüyle Gazanfer Ağa'ya yazılmış şikâyet, yakınma ve temennilerle dolu bir mektup gibidir. Hitap sözleriyle dolu ilk beyit dışında Gazanfer Ağa'ya dair herhangi bir söz, övgü veya benzetme geçmez.

13. kıta "Sene Sittün ve Elf Cümâde'l-âhiresinde Belâ-yı 'Azl ile Dinmişdür" başlığını taşır. Bu kıta 1006/1597-98 yılındaki azledilme hadisesi üzerine yazılmıştır. Doğrudan Gazanfer Ağa'ya yazılmamış olmakla birlikte şiirde, şairin yazmış olduğu Tevhid kasidesini Ağa'nın padişaha sunmuş olduğundan bahsedilmiştir. Şiir tamamen Âlî'nin itibar kazanmak ve saraya ulaşabilmek için yaptıklarını ve padişahın beklentilerini dile getirmektedir. Âlî bu kıtada söz ettiklerinin hemen hemen aynısını çok benzeri bir üslupla 26. tarih manzumesinde de dile getirmiştir. Bu manzumede de doğrudan hitap ettiği kişi Gazanfer Ağa olmamakla birlikte onun ismini anarak Tevhid kasidesi ve *Kırk Hadis Tercümesi* eserlerinin Şeyh Dâğî tarafından gönderilerek Ağa tarafından sunulduğunu ifade eder. Yine doğrudan Gazanfer Ağa'ya yazılmamış olmakla birlikte kendisinden yardım umulduğu anlaşılan 157. kıtada Âlî'nin maddi sıkıntı içinde olduğu ve kış için yakacak odun temin etmekte zorlandığı anlaşılmaktadır. Gelibolulu Âlî ile ilgili çalışmasında Fleischer onun yalnızca siyasal değil parasal destek açısından da hamisine bağımlı olduğunu söylerken (2008, 178) bu şiirini de örnek göstermiştir. Âlî çekmiş olduğu maddi sıkıntıyı ve Gazanfer Ağa'nın yardımına muhtaç oluşunu *Lutf eylemezse Hazret-i Aga-yı zü'l-kerem / Her âş-pez benümler olur hîme gibi çeb // Yanumda yüz çeki odunuñ kadr ü kıymeti / Yüklerle 'ûd u 'anber ü kantârla zeheb* (b.5-6) beyitleriyle dile getirmiştir.

Gani-zâde Nâdirî (ö.1627)'nin Şiirleri

Gani-zâde Nâdirî Gazanfer Ağa'nın himaye ettiği önde gelen şairlerden biridir. Şair Gazanfer Ağa'nın övgülerine yer verdiği *Divân'*ının dibacesinde eserini önce Mirahur Ali Ağa'ya sunduğunu ve onun işaretleriyle bir nüshasını "âsitâne-i Süleymânî"ye hediye ettiğini belirtir (Küleççi, 1985, 102). *Divân'*da kendisine de kasideler yazdığı Ali Ağa aynı zamanda Gazanfer Ağa'nın kız kardeşiyle evlidir ve Gazanfer Ağa ile bir akrabalığı mevcuttur. *Nâdirî Divân'*ının resimli nüshasını ele aldığı eserinde Tülün Değirmenci dibacedeki bu bilgilere değinirken "âsitâne-i Süleymânî" ibaresinin ne olduğunun tam olarak anlayamadığını belirterek devamındaki ifadelerin bu makamın babüssaade ağalığı olabileceğini düşündürdüğünü söyler (Değirmenci, 2012, 153-154). Bu tabir anlaşıldığı kadarıyla babüssaade ağalığı olmakla birlikte söz konusu cümlelerde eşik (âsitâne) ve Süleyman kelimeleri Süleyman peygamberin hükümdarlık özelliğinden hareketle sultan ve saray kapısını hatırlatmak üzere özellikle seçilmiş olmalıdır. Ancak bu tabiri burada kullanmayı gerekli kılan asıl sebep hemen öncesinde Ali Ağa'nın işaretleriyle bir nüshasının tertip edilerek "misâl-i hediye-i nemle" yani "karıncanın hediyesi misali" bu makama sunulduğunun ifade edilmesidir. Böylece şair burada karınca ve Süleyman kelimeleriyle aynı zamanda ustaca Hz. Süleyman ve karınca olayına telmihte bulunmuş olmaktadır. Ayrıca mütevazı bir ifadeyle arka planda kendisini karınca, Ağa'yı da Süleyman peygamber gibi yüce bir makamda resmetmiştir:

"Mîr-i 'adîmü'n-nazîr-i müşârün ileyh hazretlerinin işâret-i şerîfeleri ile nüshası imlâ vü misâl-i hediye-i nemle bir âsitâne-i Süleymânîye ihdâ olundu ki..." (Küleççi, 1985, 103).

Nâdirî eserini Ali Ağa'ya sunduktan sonra onun işaretleriyle bir nüsha daha tertip ederek Gazanfer Ağa'ya sunmuştur. Bu nedenle *Divân'*da her ikisine de kasideler yazdığı bu şahısları dibacede de birlikte över. Şairin ifadelerine göre aralarındaki akrabalıktan ileri gelen yakınlık dışında bu iki şahsiyet yaradılış ve ahlak bakımından öylesine ortak özellikler taşır ki görünüşte iki farklı kişi olmalarına rağmen adeta bir ruh birliği içindedirler (Küleççi, 1985, 103). Gazanfer ve Ali isimlerindeki benzerlik de onları tek bir kişiye götürür. Ali Şir örneğinde olduğu gibi bu iki ayrı isim adeta tek bir varlıkta birleşir (Küleççi, 1985, 103).

İsmlerinden hareketle övgülerde Hz. Ali çağrışımı daima saklı tutulan bu şahıslar için şairliği ve hamiliği ile tarihte ön plana çıkan Ali Şir Nevâî de hatırlatılmak istenmiştir. Satır aralarına yerleştirdiği beyitlerde Nâdirî Gazanfer Ağa'yı güzel huyları, padişah kapısının sorumlusu olması ve makamının yüceliği bakımından *Cihân-ı hüsn-şiyem âfitâb-ı evc-i kerem / Emîn-i dergeh-i şâhî yemîn-i devlet ü dîn // Bülehd-pâye Gazanfer Ağa ki dergehiniün / Kemîne çâkeridür dâverân-ı rûy-ı zemîn* (Külekcî, 1985, 103) şeklinde övmüştür. Gazanfer Ağa öylesine yüksek bir payededir ki yeryüzündeki bütün hükümdarlar onun eksikli birer kölesi hükmündedir. Burada Gazanfer Ağa nezdinde bu payeyi ona veren sultanın da yüceltildiği açıktır.

Ganî-zâde Nâdirî Gazanfer Ağa için 4 kaside yazmıştır. Bunlardan biri onun yaptırmış olduğu medrese vesilesiyle kaleme alınmıştır. Bir diğer kaside ise hem Gazanfer Ağa hem de damadı Ali Ağa'ya birlikte yazılmıştır. Ayrıca *Dîvân'* da (Külekcî, 1985) Gazanfer Ağa'ya yazılmış görünen ve kendisinin adı geçen 6 gazel ve 2 kıta bulunmaktadır.

Şairlerin cülûs, bayram, düğün, şenlik vb. olaylar dışında cami veya medrese gibi yeni bir binanın inşasını fırsat bilerek şiirler yazıp ilgili kişilere sundukları bilinmektedir. Gazanfer Ağa'nın yaptırdığı medresenin inşası için yazılan kaside (k.33) "Kasîde Berây-ı Medhiye-i Ağa-yı Dârü's-sâ'âde Gazanfer Ağa" başlığını taşır ve 40 beyitten oluşur. Başlıkta medreseye bir atıf bulunmamaktadır. 3. beyitte "medrese" kelimesi geçer. Nâdirî medresenin revakının gökyüzü kadar yüce ve kutlu bir revak olduğunu söyleyerek yüceltmekle şiirine başlar. Yaptığı benzetmelerle medreseye ilahî bir vasıf yükler. Oranın gerçek bir ilim ve irfan yuvası olduğuna dikkat çeker. Medrese inşası, mimarı, kubbe, revak vb. mimari unsurlarının her biri bakımından ayrı ayrı övülür. Nâdirî'ye göre medrese bir mühendislik harikasıdır. Suretler mühendisi o medresenin güzel şeklini görse hayretten duvardaki resim gibi kalakalır. Şair, netice olarak medresenin böylesine beğenilen bir medrese olmasını Gazanfer Ağa'ya bağlar. O cömertlik ve ikram sahibi efendi onu inşa ettiği için herkes tarafından beğenildiğini söyler. Bu şekilde girizgâh yaptıktan sonra 18. beyitten itibaren methiye kısmına geçer.

Methiye bölümünde Gazanfer Ağa için *Kazâ-tuvân ü kader-kadr u âsümân-mesned / Kamer-cemâl ü melâ'ik-husâl ü mihr-asâr* (b.18) denilmiştir. Burada onun kaza ve kaderi elinde tutan bir kişi gibi telakki edilmesi, himaye ettiği kişilerin hayatına etki etmesi dışında devlet yönetiminde alınan kararlardaki rolü olsa gerektir. Beyitte Ağa'nın ay yüzlü ve melek huylu olduğuna da dikkat çekilmiştir. Onun kişilik ve huyları söz konusu olduğunda yapılan "melek" benzetmesine diğer şairlerde de rastlanmaktadır. Aynı şekilde yaptığı işlerin beğenilmesi, millet ve ülke yönetiminde kendisine güvenilen bir kişi olması da ona yapılan övgülerde zikredilir. *Bülehd-pâye Gazanfer Ağa ki bendesidür / Külâh-ı zer-keş ile âfitâb-ı pür-envâr* (b.20) beytine göre Gazanfer Ağa öylesine yüce bir payeye sahiptir ki altınla işlenmiş külâhıyla ışıklar saçan güneş bile onun kölesidir. Onun alınına/alın sayfasına ezelde "*Emîr-i mülket-i ihsân u şîr-i kalb-şikâr*" (b.21), yani ihsan ülkesinin emiri ve kalpler avlayan aslan yazılmıştır. Bu ifadeler onun cömertlik ve bağış konusundaki öncülüğü yanında birçok yetenekli şairi saray çevresine dâhil etmesine işaret etmektedir.

Daha önce bahsedildiği üzere Gazanfer Ağa için isminin anlamından hareketle aslan benzetmesi çok yaygındır. Bu benzetmeye Ganî-zâde Nâdirî'nin getirdiği farklı boyut, kapağalığı görevine de işaretlerle, onu Kapı'nın koruyucu tılsımı olan bir aslana benzetmesidir. *Hakîm-i kudret o şîri tılsım-ı bâb itmîş / Ki genc-i saltanata irmeye kef-i agyâr* (b.22) beytinde geçen bu benzetme bazı eski medeniyetlerde, bilhassa Asurlularda, saray kapılarında koruyucu amaçlı bulunan insan başlı aslan heykellerini anımsatmaktadır. Beyitte kudret hakîminin yabancıların eli saltanat hazinesine erişmesin diye o aslanı Kapı'nın koruyucu tılsımı yaptığı ifade edilmiştir. Onun yüceliğinin atının kaldırdığı toz eşrafın gözüne sürme, ikbalinin dergâhının eşiği hayırlı kimselerin kiblesidir. *Tarab-sarây-ı sa'âdetde sadr-ı ehl-i şeref / Fezâ-yı 'arsa-i 'izzetde şehsüvâr-ı kibâr* (b.24) olan odur. Yani saadet sarayında şeref ehlinin başı ve izzet arсында öncü bir binicidir. Beyitte "saâdet sarayı" tabiri "Babüssâde"ye atıfla özellikle kullanılmıştır.

Misâl-i cûy 'aceb mi gönüller aksa aña / Ki oldu 'âlem-i lutf içre lücce-i zehhâr (b.25) beytinde olduğu gibi Gazanfer Ağa'nın cömertliğini ifadede deniz benzetmesi de oldukça yaygındır. Herkesin ona rağbet etmesi ve gönüllerin bir ırmak gibi ona akması lütuf âlemi içinde coşkun bir deniz olmasına bağlanır. Nasıl ırmaklar denize akıyorsa bütün gönüller de ona bir ırmak gibi akacaktır. *Revâdur üstine yol sürse 'unf ile keştî / Ki dest-i cûdı ile bahse dil uzatdı bihâr* (b.27) beytiyle deniz imajına bir yenisini daha ekleyen Nâdirî, bu kez deniz onun cömert eliyle iddialaştığı için geminin deniz üzerinde şiddetle yol aldığını söyleyerek hüsn-i talil yapar ve onun cömertliğinin denizlerle bile kıyaslanamayacağını ima eder. Bir başka beyitte *Elinde bir nefes eglense bâr olur cevher / 'Aceb mi dest-i cevâdı olırsa güher-bâr* (b.28) denilerek onun cömertliği, elinin olağanüstü bir özelliğiyle açıklanır. Buna göre yemişler veya herhangi bir şey onun elinde bir an dursa mücevhere dönüşür. Bu bakımdan cömert elinin inci-mücevher saçmasına şaşılmaz. Cömertliği yanında kahrı ve merhameti de yerine göre had safhadadır. Kahrının alevi kışın havayı ateş, buzu kor, doluyu da kıvılcım

hâline getirebilir. Merhametinin kıvılcımları ise ateşe erişse alevle kor kırmızı yapraklarla nar çiçeğine dönüşür.

Onun ilmi ve fikri de yüceltilen hasletleri arasındadır. Nâdirî'ye göre onun fikrinin hocası önünde İbn-i Sînâ bir çocuk gibidir, bahtının güzelliğine de İskender ayna tutar. Bütün bu övgülerin ardından Nâdirî onun devletinin kapısında hizmetkâr olmayı ümit ettiğini ve kendisine bu fırsat verilirse zamane içinde müstesna olacağına dair *Felek-cenâb kerîmâ ümîdüüm oldur kim / Olam hemîşe der-i devletüünde hudmetkâr // Eger ki kullıga ben çâkeri kabûl itseñ / Bu devr içinde olur dum yegâne-i ahrâr* (b.33-34) beyitleriyle söz verir. Gazanfer Ağa Medresesi'nde müderrislik pâyesi verilen kişilerden birinin Ganî-zâde olduğuna bakılırsa bu isteğinin gerçekleştiği sonucuna varılabilir. Dua beyitlerinde de bir ilim yuvası olan medresenin her zaman Allah'ın makbul tuttuğu yerlerden biri olmasının ve Ağa'nın daima hayrat yapmaya muvaffak bulunmasının temenni edildiği görülür.

34. kaside bir "iydiyye" özelliği taşır. İlk 13 beyit nesib kısmı olup bayram ile ilgili tasvirlerle yer verilir. 14. beyitten itibaren girizgâh ve methiye bölümü başlar. Başlangıçta cömertlik, bağış, hilm ve haya bakımından yüceltilen Gazanfer Ağa "Hilal yaylı, şihab oklu, güneş kalkanlı, melek yüzlü, felek menzilli ve köleleri yıldızlar olan!" anlamında *Hilâl-kavs u şihâb-tîr ü âfitâb-siper / Melek-cemâl ü felek-menzil ü sitâre-'abîd* (b.16) şeklinde övülür. Hilâl onun otağının altınla süslenmiş basit bir direği hükmündedir. Kader yazıcısı hikmet kalemiyle onun kapı kitabesini "kıblegâh-ı ümîd" olarak yazmıştır. Kapısının etrafı dönemin mazlumlarına korunaklı bir kale, eşığının mermeri kahr Yecüc'üne sağlam bir settir. Bu sözler Gazanfer Ağa'nın bir dileği, arzusu olanların yöneldiği ilk adres ve isteklerine nail oldukları güvenilir bir sığınak olduğunun en güzel ifadesidir. Aslan benzetmesinin yapıldığı ve "Allah'ın aslanı" denilerek Hz. Ali'ye telmih edilen *Misâl-i şîr-i Hudâ açsa bâb-ı cûdî n'ola / Emîn-i dergeh-i şâhîdür ol hizebr-i vahîd* (b.21) beytinde Allah'ın aslanı gibi cömertlik kapısını açsa buna şaşılmayacağı, bu yegâne aslanın padişahlık dergâhunun emini olduğu dile getirilir. "Emîn" kelimesi Nâdirî'nin Gazanfer Ağa için kullanmayı sıkça tercih ettiği kavramlardır. *Çü aldı baş kapuyı şeşder-i cihât içre / Aceb degül aña maglûb olursa hasm-ı pelîd* (b.22) beytinde kapağalığı görevine gönderme yapılarak düşmanlarına olan üstünlüğü ifade edilir. Kaşlarını çatığında güneşin bile varlığına ıstırap düşer, dünyada kim onun emrine boyun eğmezse şahdamarı onun boynunda mihnet kemendi olur. Bu ifadelerle onun yaptırım gücü ve otoritesi ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu kasidede Gazanfer Ağa'yı yüceltici ifadelerin en mübalağalı olanlarından biri *Harem-sıfat ola sahrâ-yı lâ-mekân dâhil / Tarab-sarây-ı celâli olınsa ger tecdîd* (b.25) beytinde yer alır. Burada onun yüceliğinin mutluluk sarayı yenilenirse mekânsızlık âleminin (lâ-mekân) oranın Harem'i olacağı dile getirilerek yine muhataba kutsiyet atfedilir.

Gazanfer Ağa'nın yumuşak huyluluğu ve tatlı dilliliği şairler tarafından sürekli dile getirilir. Nâdirî de *Şebîh olurdu biraz ol kelâm-ı şîrine / Eger 'akîde-i sükker olaydı bî-ta'kid* (b.26) beytinde "Eğer akide şekeri düğümlememiş olsa, belki biraz onun tatlı sözlerine benzeyebilirdi" diyerek onun sözlerinin tatlılıkta akide şekerini bile geçtiğini ifade etmiştir. "Ta'kid" kelimesi hem düğüm hem de dilde tutukluk anlamına gelen bir kelimedir. Burada akide şekerinin şeklinden dolayı böyle bir yorumda bulunulmakla birlikte her iki anlam da çağrıştırılmıştır.

'Azîz-i hânkah-ı kadr u rif'at olsa n'ola / Kerâmet-i keremi itdi cümle halkı mürîd beytinde de manevi bakımdan yüceltici ifadeler bulunmakla birlikte Gazanfer Ağa, cömertliğinin bolluğu bir keramet gibi gösterilerek bir azize benzetilmiş ve bütün insanları kendisine mürid edindiği dile getirilmiştir. Şair fahiye beytinde kendisine dair sunduğu meziyetleri de memduhuna bağlamayı ihmal etmemiştir. Onun himmet ve ihsanıyla körleşmiş tabiatı güç bulmuş ve Nâdirî onun kapısında eksikli bir köle olmakla mükemmellik ülkesinin tahtında başı çeken olmuştur. Bu kasidede şairin Gazanfer Ağa'dan bir şey talep etmekten ziyade onun desteklediği ve himaye ettiği kişilerden biri olmasından duyduğu memnuniyeti ve onun himayesiyle güç bulduğunu dile getirmesi dikkat çekicidir.

37. kaside Gazanfer Ağa'nın bir hastalıktan iyileşmesi üzerine kaleme alınmış görünmektedir. Gazanfer Ağa'nın hastalanması ile ilgili bir kayıt bulunmaktadır. Gelibolulu Âlî *Menâkıb-ı Şeyh Mehmed Dâğî* adlı eserinde Gazanfer Ağa'nın bir ara ağır bir rahatsızlığa yakalandığını ve hekimlerin çare bulamadığı bu rahatsızlıktan müridi olduğu Şeyh Mehmed Dâğî'nin şifalı nazarıyla kurtulabilmek için onu saraya davet ettiğini belirtir (Öngören, 1997, 110). Muhtemelen Ganî-zâde Nâdirî'nin bu kasidesi de bu hastalıktan kurtulması üzerine yazılmıştır. Bu bakımdan kaside Ağa'nın sıhhat kazanmasıyla âlemlerin şeref bulduğuna hamd etmekle başlamış ve bu durum güneş tutulması sonucu dünyanın yeniden aydınlığa kavuşmasına benzetilmiştir. Ağa'yı âlemin ruhu olarak nitelendiren şair Allah'tan onu afetlerden korumasını ister ve onun bir kılı yolunda bin tane canın telef olmasını layık görür. Felek mabedinde olan kutsi ruhlar onun iyileştiğini duyunca saf tutarak şükür secdesi etmişlerdir. Bu ifadelerle yine Gazanfer Ağa'nın kutsiyetine ve onun manevi bakımdan yüceliğine dikkat çekilmiştir. Ağa'nın sağlığına kavuşması bütün dünyayı öylesine

sevindirmiştir ki okyanusta görünen girdap, gökyüzünde görünen güneş değil, âdeta yeryüzü ve gökyüzünün sevinç ve coşkuyla ellerinde tutarak çaldıkları tefdir. Şair, onun hastalığı süresince birkaç gün mihnet köşesinde elde hayret kadehiyle kalakaldıklarını, sonrasında insanların hayır dualarıyla kederlerinin bertaraf oluşunu ifade eder. İnsanların onun iyileşmesi için ettikleri duaların çokluğu duaların oklara, gökyüzünün ise hedefe/kalkana benzetilmesiyle ifade edilmiş ve *Âsümân gırbâl olup saçdı Hudânuñ rahmetin / Şol kadar tîr-i du'âya itdiler anı hedef* (b.7) sözleriyle bu durum gökyüzünün elek olup Allah'ın rahmetini saçması şeklinde yorumlanmıştır. Onun rahatsızlığı sırasındaki gam hali kış mevsimine benzetilmiş, iyileşmesi şeref ve kıymet âleminin ilkbaharının mutluluk saçması gibi düşünülmüş ve yüz binlerce kez şükredilmiştir. Kasidenin 8. beytine kadar olan kısımda Ağa'nın hastalanmasına duyulan üzüntü ve iyileşmesi üzerine yaşanan sevinç üzerinde durulmuştur. 9. beyitte Gazanfer Ağa'nın ismi zikredilip kasidenin kime yazılmış olduğu belli edilerek bundan sonraki kısımda onun övgüsüne yer verilmiştir. Mübalağalı bir ifadeyle onun yüceliğinin denizinde gökyüzünün değersiz bir sedef bile olamayacağı belirtildikten sonra Ağa'nın huy ve kişiliği hakkında gerçekleri yansıtan sözler sarf edilmiştir. *Va'd-i lutfi bî-tehallüf emr ü nehvi bî-lulâf / 'İzz ü câhu bî-tekellüf rûy-ı bahtı bî-kelef* (b.10) denilerek onun, lütufları konusunda verdiği sözde duran, emir ve yasaklarında ihtilaf görülmemen, makam ve rütbesi gösteriş ve büyüklüklemeden uzak, bahtının yüzü tertemiz biri olduğu ifade edilir. Öylesine büyük bir kişiliği vardır ki karşısında zayıf düşmüş ve korkudan benzi sararmış düşmanını bile affedip öldürmez. Nâdirî bu durumu *Düşmen-i zerd ü nizârı 'afo idüp katl eylemez / Vâku'â şîr-i jiyâna tu'me olsun mı 'alaf* (b.11) diyerek yırtıcı aslanın hayvan yemi ile beslenemeyeceği örneğiyle açıklar. Devamında sözü cömertliğine getirerek *Desti bir hurşîd-i ihsândur ki zerdür şu'lesi / Yâ meger bahr-ı sehâdur sîm-nâb ol bahre kef* (b.12) beytiyle Ağa'nın elini, ışığı altın olan bir ihsan güneşine yahut köpüğü saf gümüş olan bir cömertlik denizine benzetir. Bununla birlikte Gazanfer Ağa Nâdirî'nin mısralarında cömertlik ve yiğitlikte nam salmış tarihi şahsiyetlerle (Kahraman ve Hâtem) kıyaslanarak onlardan üstün tutulur. *Kahramân u Hâtemi vasf eyleyen dânu-yı kâr / Görse kahr u lutfını itmezdi nakl-i mâ-selef* (b.13) diyen şaire göre onların özelliklerini anlatan bilge onun kahır ve lütuflarını görseydi öncekilerin yaptıklarını nakletmeyi bırakırdı.

Cömertliğin arkasından memduhun lütuf ve kahrı çeşitli benzetmelerle tanımlanarak bu iki zıt hasleti nasıl bünyesinde barındırdığına hayretle dikkat çekilir ve karakterinin yüceliğine vurgu yapılır. Buna göre Ağa'nın kahrının ateşiyle mücevher kor hâline dönüşür, lütfunun nisan yağmurlarıyla ise çömlek inci meskeni hâline gelir, içinden inciler çıkarır. Benzer durum cemel ve celâl gibi iki zıt hastletine yer verilen *Virdi envâr-ı cemâli sîne-i nâhîde tâb / Saldı nîrân-ı celâli hurmen-i hurşîde tef* (b.17) şeklindeki beyitte de görülür. Burada cemâlinin nurlarının Zühre (Venüs)'nin göğsüne parlaklık verdiği, celâli ateşinin ise güneşin harmanına ateş saldırdığı belirtilir. Yiğitliği ve kahramanlığına dikkat çekmek için Nâdirî, kalkanını omzuna alarak savaşa niyetlenen her düşmanın onun kılıcını görse kaplumbağa gibi başını gizleyeceğini söyler.

Devlet yönetiminde önemli bir yere sahip olan Gazanfer Ağa fikir ve düşünceleri bakımından da övülür. Bu nedenle *Hâce-i hikmet meta'-ı feyz-i kudâiden ider / Pâdişâh-ı râyına her lahza ihdâ-yı tuhef* (b.16) denilerek hikmet hocasının onun fikirleri padişahına her an kutsal feyizler metandan hediyeler verdiği ifade edilir. Burada hikmet hocası ile kastedilen Allah olmalıdır. Gazanfer Ağa'ya kutsiyet atfedildiği dikkat çeken bu beyitte onun bilgece fikirlerinin ilahî kaynaklı olduğu ima edilmiştir. Memduhun bir hastalıktan iyileşmesi üzerine kaleme alınan kasidenin dua beyitlerinin de konu ile bağlantılı olarak hastane, hastalık ve iyileşme imajı üzerine kurulu olduğu görülür. Şair gayp darüşşifasından insanlara derman erişip de hastalıkları bertaraf ettikçe Ağa'nın devlet makamında daima belalardan emin bir şekilde makam-mevki, şeref ve yücelikle bulunmasını temenni eder. *Nitekim dârü's-şifâ-yı gaybdan dermân irüp / Eyleye emrâzını halk-ı cihânuñ ber-araf // Mesned-i devletde ol dâyim belâlardan emîn / Hem-nişînüñ câh u 'izzet hem-demüñ kadr u şeref* (b.19-20) beyitlerinde dile getirilen bu temenni ile kaside sonlanır.

38. kaside iki kişiye yazılmıştır. Bunlar Gazanfer Ağa ve *Dîvân'*ını Gazanfer Ağa'dan önce kendisine sunduğunu belirttiği Ali Ağa'dır. *Dîvân'*ın dibâcesinde de bu iki şahsiyetten övgüyle söz eden şair her ikisine ayrı ayrı kasideler sunmakla yetinmeyip ikisinin övgüsünde bir kaside yazarak onlara vermiş olduğu değeri taçlandırmıştır. Bu kasidenin genelinde bir çadır/otağ imajı dikkati çeker. Nâdirî bu iki kişiyi bir çadır içinde tasvir eder. Bazı beyitlerde gökyüzü veya dünyadan kinaye olarak kullanılan bu çadır ile sarayın kastedildiği açıktır. Kasidede ilk beyitten sekizinci beyite kadar Gazanfer Ağa'dan söz edildiği görülür. Sekizinci beyitte söz Ali Ağa'ya getirilir. Kaside *Hayme-i hadrâya fer virdi aga-yı kâm-rân / Oldı gûyâ mihr-i hâver nûr-bahş-ı âsümân* beytiyle başlar. Beyitte Gazanfer Ağa yeşil otağa, yani gökyüzüne parlaklık veren bir güneşe benzetilmiştir. Devamında *Var ise bir goncedür ol hayme-i jengâr-gûn / Kim derûnunda gül-i gülzar-ı câh itmiş mekân* (b.2) denilerek Ağa bir güle, söz konusu otağ ise içinde bu gülün yer ettiği bir goncaya benzetilmiştir. *Gûyiyâ bahr-ı sa'âdetdür o zât-ı bî-bedel / Hayme sanmañ anuñ üstinde habâb olmuş 'ıyân*

(b.3) denilen bir diğer beyitte Ağa'nın eşsiz zâtı saadet denizi olarak nitelendirilir. Görünen otağ değildir, bu denizin üzerinde beliren bir su kabarcığıdır.

Kasidenin girişindeki benzetmeler birbirine paralel şekilde otağ ve Gazanfer Ağa üzerinedir. *Câmi'-i şehri-şerefdür hayme vü ol zât-ı pâk / Rahmet-i Hakdur ki anda nâzil olmuş bî-gümân* (b.4) denilen beyitte otağ şeref şehrinin camiine ve Gazanfer Ağa orada nazil olan Allah'ın rahmetine benzetilir. *Kendüsi bâzû-yı devletdür cihâm ol tutar / Hayme gûyâ bir siperdür anuñ üstinde hemân* (b.5) beytinde o, cihanı tutan devlet pazusu, otağ ise onun üzerindeki siper gibidir (b.5). *Bir sadehdür bahr-i iclâl içre gûyâ haymesi / Kendü dürr-i efser-ârâ-yı şehen-şâh-ı cihân* (b.6) denilerek otağ yücelik denizi içindeki bir sedefe, Ağa ise cihan padişahlar padişahının tacını süsleyen bir inciye benzetilir. *Gerçi vardır çok hazîne hayme-i zer-kârda / Bulmadı ammâ o server gibi genc-i râyegân* (b.7) beytiyle Gazanfer Ağa söz konusu otağdaki bol ve bedelsiz bir hazineye benzetilmiştir. Bu altın işlemeli otağda gerçi hazine çoktur, ancak onun gibi bir hazine daha yoktur. *Gördüm ol dâver oturmuş hazret-i dâmâd ile / Sandum itmiş mihr ü meh evc-i felekte iktirân* (b.8) beyti "hazret-i dâmâd" ibaresiyle sözün Ali Ağa'ya getirildiği kısımdır. Gazanfer Ağa ve Ali Ağa'yı birlikte otururken resmeden şair onların bu hâlini gökyüzünde ay ve güneşin yakınlaşmasına benzetmiştir. Onların birlikte bulunmaları hâli *İki deryâ-yı sa'âdet bir yire cem' oldılar / Mecma'ül bahreyn imiş ol hayme-i vâlâ-mekân* (b.9) beytinde geçtiği şekliyle şairin muhayyilesinde bir yere gelen iki saadet denizi benzetmesine yol açmış, otağ da iki denizin birleştiği yer (mecma'u'l-bahreyn) olarak nitelendirilmiştir. "Mecma'u'l-bahreyn" Kur'an-ı Kerim'de Kehf Suresi 60. ayette geçen ve Hz. Musa ile Hızır'ın bulunduğu yeri kasteden bir ifadedir. Bu ifade tasavvufî bakımdan çeşitli yorumlara sebep olmuştur. Biri Hz. Musa'nın temsil ettiği zâhir ve Hızır'ın temsil ettiği bâtın ilimlerinden oluşan iki ilim denizi, diğeri ise ruhla cisim âlemlerinin birleşmesidir (Kırca, 2003, 256). Burada bu iki kişinin Kur'anî bir ifadeyle vafedilmesi onlara biçilen manevî değer bir göstergesidir. Hemen ardından *İkisin bir haymede gördüm ta'accüb eyledüm / Hak bu kim olmaz sanurdum bir bedende iki cân* (b.10) diyen şair bu iki ağayı bir bedende iki can olarak nitelendirerek onları tek bir varlıkta bütünleştirmiştir. Bu bütünleştirmede isimlerinin Gazanfer ve Ali olmasının da etkisi bulunmaktadır. Bu isimler bir yandan Hz. Ali'ye, diğer yandan Ali Şir Nevâî'ye çağrışım yapar. Bilhassa Ali Şir Nevâî'nin isminde Ali ve "gazanfer" ile aynı anlama gelen "şir" kelimelerinin bir arada bulunması *Birinüñ ismi Gazanfer birinüñ nâmı 'Alî / Re'y u tedbîr-i 'Alî Şîr anlara muhtas hemân* (b.11) denilerek söz konusu iki ağa ile birlikte anılmasına zemin hazırlamıştır. İsim benzerliği yanında Ali Şir Nevâî'nin devlet adamlığı, Hüseyin Baykara'nın en yakın arkadaşı olması ve şairleri himaye eden bir hamî olması gibi birçok özelliği Gazanfer ve Ali Ağa'larla özdeşleştirilmesinin başlıca sebepleridir. Şair *İki bâzû-yı sa'âdet iki bâl-i iktidâr / İki gerdûn-i iclâl üzre burc-ı tev'emân* (b.12) beytinde saadetin iki pazusu ve iktidarın iki kanadı olarak nitelendirdiği Gazanfer ve Ali Ağa'yı yücelik göğü üzerindeki ikizler burcuna benzetir. Onlar görünürde iki fakat zâtları itibarıyla tektir, o gönül alan zât ise mükerrer bir şekerdir. Mükerrer şeker, şeker kamışının üç kere kaynatılmasıyla elde edilen bir çeşit beyaz şekerdir (Onay, 2013, 244). "Mükerrer" kelimesi aynı zamanda tekrar eden anlamıyla tek bir zâta bütünleşmiş iki kişiyi ifade için özellikle seçilmiştir. Gazanfer ve Ali ağaları tek bir vücutta toplayan ve bunu açık bir biçimde ifade eden sözlerinden sonra şair talihinden şikâyet ederek dua faslına geçer ve bu iki şahsa dua ederek şiirini sonlandırır.

Nâdirî Gazanfer Ağa'ya yazmış olduğu kasideler haricinde bazı gazel ve kıtalarında da ona göndermeler yapmış, övgüsüne yer vermiş ve ondan himmet beklentisi içinde olduğunu dile getirmiştir. Burada bazı gazelerde şairin Gazanfer ve Ali ağalardan hangisine hitap ettiğinin net olmadığını da belirtmek gerekir. İkisine yazdığı kasideden de anlaşıldığı üzere bu iki isim taşıdıkları pek çok ortak özellik nedeniyle şairin muhayyilesinde de bütünleşmiş görünmektedir. 41. gazelde *Her 'ârif-i zamâne ki 'izzet murâd ide / Olsun mülâzım-ı der-i ağâ-yı nâm-dâr* (b.6) beytiyle izzet bulmak ve değer görmek isteyen zamane ariflerine adres olarak Ağa'nın kapısının gösterilmesi başlangıçta güçlü bir hamî olarak doğrudan Gazanfer Ağa'dan söz edildiğini düşündürmekle birlikte devamındaki *Şîr-i kazâ-tüvân u dilîr-i felek-mekân / Mîr-i stabl-ı şâh-ı civân-baht u kâm-kâr* (b.7) beytinin ikinci mısraındaki "mîr-i stabl" (mîrâhûr) ibaresi bu gazelin muhatabının aslında Mirahur Ali Ağa olduğunu gösterir. Dolayısıyla bir "ağa"dan söz edilen fakat doğrudan isim verilmeyen gazellere ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Örneğin bütünüyle remed hastalığından söz eden imajlara yer verdiği ve kurguladığı bu hastalık üzerinden himaye beklentisini ifade ettiği 17. gazelde muhatabın hangi ağa olduğuna dair güçlü bir ipucu bulunmamaktadır. Şair kendi kendine seslenerek "Ağanın kapısının eşiğine yüzünü sür, çünkü hasta gözün onunla rahat bulur" anlamında *Sür yüzün Nâdiriyâ hâk-i der-i ağâya / Ki bulur anuñ ile çeşm-i 'alilün râhat* (b.5) beytiyle herhangi bir isim vermeksizin bir ağadan söz etmiştir. Benzer şekilde içinde "hasta göz" imajı bulunan 112. gazeldeki *Çeşm-i 'alile kuhl ide mi tâli'üm 'aceb / Hâk-i cenâb-ı dâver-i pâkîze-gevheri // Ol mîr-i şîr-hamle 'Alî-yi zamâne kim / Zâhir yüzünde pertev-i fer-i gazanferî* (b.6-7) beyitlerinden yola çıkarak buradaki muhatabın kim olduğuna dair net bir çıkarım yapılamamaktadır. "Alî-yi zamâne" ibaresi gazelde sözü edilen kişinin Ali Ağa olabileceğini

düşündürmekle birlikte “gazanfer” ve “şîr” kelimelerinin geçmesi ve bütün bu isim ve sıfatların Hz. Ali ile olan bağlantısı Ali ve Gazanfer ağalardan hangisinin kastedilmiş olabileceği konusunu muğlak bırakmıştır. Yine de hemen sonrasındaki *Dâyim cihânü rûşen idüp âfitâb-vâr / Âfâkı pür-ziyâ kıla re'y-i münevver* (b.8) beytinde geçen “re'y-i münevver” kelimesinin Gazanfer Ağa'ya dair bir ipucu taşıdığını da belirtmek gerekir. Nitekim fikir ve görüş anlamına gelen “re'y”, devlet işlerinde söz sahibi olması ve aydınlık fikirleriyle yol göstermesi bakımından Gazanfer Ağa'ya yönelik övgülerde onun cömertliği, himayesi vb. gibi sıkça dile getirilen özelliklerindedir. Fakat Ali Ağa'nın da o dönemde etkisi azımsanmayacak bir isim olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. 103. gazel de aynı şekildedir. *Şimdi yârân-ı safâ geşt ü güzâr itmekte / Nâdirî bister-i derd üzre yatur hasret ile // Hayflar mîr-i felek-mertebeden dūr oldum / Tâli'üm saldı beni künc-i gama mihnet ile* (b.5-6) beyitleriyle değer görmediğinden ve gam köşesinde bulunduğundan dem vuran ve bunu felek mertebeli ağadan uzak olmasına bağlayan şair muhatabını *Ya'nû hem-nâm-ı 'Alî mîr-i gazanfer-sîret / Ki odur pey-rev-i Haydar kerem ü savlet ile* (b.7) sözleriyle tanımlar. Buradaki “hem-nâm-ı Ali” ibaresi yine Ali Ağa'yı düşündürmekle birlikte Gazanfer, Haydar gibi Hz. Ali'ye ait sıfatlara yer verilmesi ve Gazanfer Ağa'nın da yaygın biçimde şairler tarafından bu isim ve sıfatlarla övülmesi, cömertlik (kerem) bakımından Hz. Ali'nin takipçisi olduğunun söylenmesi zihinlerde soru işareti bırakmaktadır. Diğer yandan hemen devamında yer alan *Hak Te'âlâ anı hıfz eyleyüp âfetlerden / Rûz u şeb sadr-ı sa'âdetde tura sıhhat ile // Ola hem-sohbet-i şâhen-şeh o aga-yı büzürk / Dâyim evkâtı geçce devlet ile 'izzet ile* (b.8-9) şeklindeki dua beyitlerinde geçen “sadr-ı sa'âdet” ve padişahın sohbet arkadaşı olmak gibi özellikler Gazanfer Ağa ihtimaline ağırlık kazandırmaktadır.

36. gazelde Gazanfer Ağa'nın isminin açıkça geçmesi ona yazılmış olduğu konusunda şüpheye mahal bırakmamaktadır. Kurban bayramı tasvirleriyle dolu olan gazelde *Her günün 'îd-i sa'îd olmak mukarrerdür eger / Zerre deñlü iltifât itse aga-yı kâm-kâr* (b.7) beytiyle himaye beklentisi açık verilir. Gazanfer Ağa kendisine zerre kadar iltifat etse, onu himmetinden nasiplendirse, şairin her gününün kutlu bir bayram olacağı kesindir. Ağa'nın isminin söylendiği *Ol cenâb-ı şîr-dil mîr-i Gazanfer-nâm kim / Hasım-ı rûbeh-pîşeyi bir hamlede eyler şikâr* (b.8) beytinde o aslan yürekli Gazanfer adındaki efendinin tilki yaradılışlı düşmanı bir hamlede avladığı ifade edilerek yiğitliği methedilir. Gazel klâsik bir dua beytiyle sona erer. Gelibolulu Âlî'de görülen Gazanfer Ağa-aslan ve baht/felek-tilki benzetmesi burada yerini Gazanfer Ağa-aslan ve düşman-tilki benzetmesine bırakmıştır.

Bahar tasvirleriyle başlayan 13. gazelin övgü sözleri içeren son beyitlerindeki “zâbit-i bâb-ı sa'âdet” terkibinden de burada sözü edilen kişinin Gazanfer Ağa olduğu anlaşılmaktadır. *Gülşeni neylersin ey dil dergah-i agâya var / Hak bu kim oldur viren gül-zâr-ı dehre âb u nâb // Mustafâ-hulk u musaffâ-hilkat u sâfi-derûn / Zâbit-i Bâb-ı Sa'âdet server-i 'âlî-cenâb* (b.8-9) beyitlerinde dünya gül bahçesine parlaklık ve tazelik veren kişinin Gazanfer Ağa olduğu ifade edilmekte ve gül bahçesi yerine onun dergâhına varılması gerektiği belirtilmektedir. Ağa Mustafa huylu, temiz yaradılışlı ve saf kalplidir. Onun huyunun peygamberin huyuna benzetilmesi kendisine yüklenen manevi değerlerin bir parçası olmalıdır. Bu gazelde gül bahçesi yerine Gazanfer Ağa'nın dergâhına varılmasının salık verilmesi onun çevresindeki edebî ortama da işaret taşımaktadır. Buradan anlaşılan, gerek himaye gerekse ilim ve irfan bakımından ruhu tatmin edecek tek adresin onun yanı olduğudur.

*Dîvân'*daki 5. kıtanın şairin görmüş olduğu bir ihsan üzerine kaleme alındığı anlaşılmaktadır. *Zihî 'atiyye-i dînâr-ı mu'tedil-mi'yâr / Ki bendesine 'atâ kıldı husrev-i devrân* (b.1) şeklinde başlayarak padişahın aldığı ihsandan duyduğu memnuniyeti dile getiren şair, *Tavassut itnese agâ-yı kâm-rân hergiz / Bu hâke olmaz idi dest-i lutfi genc-efşân* (b.2) sözleriyle Gazanfer Ağa'nın bu ihsana aracılık ettiğini (tavassut) açıkça belirtmiş ve eğer Ağa aracılık etmese padişahın lütf elinin onun gibi değersiz birine hazineler saçmayacağını ifade etmiştir. Gördüğü ihsanlar sebebiyle yıldızların âdeta gökyüzünden yere aktığını belirten şair *Nedür bu encüm-i tâbende kim idüp hareket / Hazîz-i mihnete evc-i şerefden oldu revân // 'Aceb mi her birisi tıfl-ı câna hurz olsa / Ki her yüzünde yazılmış sıfât-ı kutb-ı zemân* (b.3-4) beyitlerinde yıldızlara benzettiği dinarların her birinin her yüzünde zamanın kutbunun sıfatlarının yazılı bulunduğunu ve bunların kendi can çocuğuna koruyucu bir muska olduğunu söyler. “Zamanın kutbu” olarak nitelendirilen kişi, paraların üzerinde ismi yazılı olan padişah olmalıdır. Devamındaki beyitte *Meger ki kâtib-i gerdûn anı hisâb eyler / Felekte aña rakam oldu necm-i bî-pâyân* (b.5) denilerek bu sayısız yıldızların aynı zamanda felek kâtibinin bu dinarları hesap etmek üzere kullandığı rakamlar olduğu da ifade edilir. Dua beyitlerinde ise *Hemîşe tâ şeh-i hâverden eyleyüp tahsil / Bisât-ı hâke zer-efşân ola meh-i tâbân // Cihânda hazret-i aga olup musâhib-i şâh / Misâl-i mâh ola gencîne-bahş-ı halk-ı cihân* (b.6-7) denilerek parlak ay doğunun padişahından (güneşten) tahsil ederek yeryüzüne altın saçtıkça Ağa'nın padişahın musahibi olması ve ay misali cihan halkına hazineler bahşetmesi temenni edilmiştir. Yani gün doğdukça ve dünya durdukça Gazanfer Ağa padişahın en yakını olmalı ve ihsanlarını sürdürmelidir.

Beyitlerde padişah güneşe, Gazanfer Ağa ise ışığını güneşten alan aya benzetilmiş ve onun sultan ile şair arasındaki aracı hamî konumuna anlamlı ve estetik bir benzetmeyle dikkat çekilmiştir.

10. kıta ise Gazanfer Ağa'nın kahramanlığı ile ilgilidir. *Bülend-pâye Gazanfer Agâ ki cenk içre / Guzâta zulmet-i hayretde oldı nûr-ı hüddâ // Gören şecâ'atini pey-rev-i 'Alîdür dir / Belî o şîr-i Hudâdur bu zıll-i şîr-i Hudâ* denilen kıtada Gazanfer Ağa'nın savaşta hayret karanlığında kalan askerlere yol gösteren bir ışık olduğu ifade edilerek onun kahramanlığını görenlerin Hz. Ali'nin takpçisi olduğunu söyledikleri ifade edilir. Şiirlerin genelinde cömertlik ve bağış hususunda Hz. Ali ile arasında ilgi kurulan Gazanfer Ağa'nın bu kez yiğitlik bakımından Hz. Ali ile özdeşleştirildiği dikkati çekmektedir. Daha ötesi Hz. Ali'nin Allah'ın aslanı olduğu, Gazanfer Ağa'nın ise Allah'ın aslanının gölgesi olduğu dile getirilerek iki şahsiyet arasında güçlü bir bağ kurulmuştur. Hz. Ali ile kurulan bu benzerlik ve bağlantılara Nadirî dışındaki şairlerin dizelerinde de rastlanır.

Azmî-zâde Hâletî (ö.1631)'nin Şiirleri

Azmî-zâde Hâletî, Gazanfer Ağa için 4 kaside, biri kıta-i kebire olmak üzere 2 kıta yazmıştır (Azmîzâde Hâletî, 2017). Kasideleri klâsik kaside geleneğine uygun biçimde nesib bölümüyle başlayıp kasidenin temel bölümlerini içermektedir. Yalnız bir kasidesi doğrudan methiye ile başlamıştır.

30. kaside doğrudan methiye ile başlayan kasidesidir. Gazanfer Ağa'ya yazılan şiirlerde tabii olarak cömertlik ve ihsan dair övgülerin ön planda olduğu görülür. Bu bakımdan Hâletî *Kaçan kim cûşa gelse bahr-i bî-pâyân-ı ihsânun / Has u hâşâk-i deryâ denlî kalmaz kadri dünyânun* (b.1) beytiyle Ağa'nın ihsanlarını uçsuz bucaksız bir denize benzetir. Onun ihsanlarının denizi coşsa dünyanın, denizdeki çer çöp kadar değeri kalmayacaktır. *Zamîr-i rûşen ü re'y-i münîrûñ salsalar pertev / Gelürdi mihr ü mâhundan gınâ gerdûn-ı gerdânuñ* (b.2) beytine bakılacak olursa onun aydınlık gönlünün ve parlak fikirlerinin ışığı öylesine çoktur ki güneş ve aya ihtiyaç kalmaz. *Rikâb-ı mâh-ı nev olmazdı hergiz şânuña lâyık / Eger zerrîn tılâ'sı olmasa mihr-i dirahşânuñ* (b.3) beytine göre ay üzenği olsa onun şanına layık olamaz. Ancak üzerinde parlak güneşin altın yaldızı bulunduğu için belki layık olabilir.

Gazanfer Ağa'nın isminden hareketle sarf edilen söz oyunları ona şiir yazan hemen bütün şairlerin şiirlerinde mevcuttur. Hâletî de muhatabına *Sa'âdet bîşe-zârında karâr itmiş gazanfersin / Esed burcında olan mâha benzer rûy-ı rahşânuñ* (b.4) şeklinde seslenir. O saadet ormanlığını mesken tutmuş bir aslandır, parlak yüzü Aslan burcundaki aya benzer. Burada ismiyle bağlantılı olarak "gazanfer" kelimesi yanında Aslan (Esed) burcu söz konusu edilmiştir. Beyitte "sa'âdet" kelimesine özellikle yer verilmiştir. Kasidenin ilk beyitlerinde genel olarak gök cisimlerinden, burçlardan yola çıkılarak muhataba yapılan yüceltmeler söz konusudur. *Meger beste-gulâmuñ olmaga bel bağlamışlardır / Budur hâli dem-â-dem yirde kûhuñ gökde Cevzâ'nuñ* (b.5) beytinde yerde dağların, gökte İkişler burcu (Cevzâ)nun onun beli bağlı/emrine âmâde hizmetkârları olduğu söylenir. *Hemîşe aña ta'zîm eyleyüp üstine almazdı / Eger kim sanmasa zâl-i felek Keyvân'ı der-bânuñ* (b.7) beytine göre Satürn (Keyvân)'ün felek tarafından en üst tabakada tutulması onun kapıcısı zannedilmesindedir. Onun muradı üzerine dönsün diye Mars (Mirrîh) felek üzerinde hançerle durmaktadır. Hüsn-i talil sanatı üzerine kurulu olan bu beyitlerde her bir burç ve gezegene ait mitolojik inanışlara gönderme yapılır. Mesela Keyvan feleğin en üst katmanında, yedinci felekte bulunduğu inanıldığı için "derbân-i felek", yani feleğin kapıcısı, gözcüsü olarak bilinir. Romalıların savaş tanrısı dedikleri Mirrîh ise kan dökücü özelliği ile bilinen ve minyatürlerde elinde hançerle resmedilen bir gezegendir.

Kasidede Gazanfer Ağa'nın adaleti de övülür. *Ber-â-ber mi tutarlar şehd-i nâbi hiç kelâmuñla / Bilenler halka dâduñ añlayanlar rütbe-i şânuñ* (b.12) beytinde onun halka olan adaletini ve şanlı rütbesini bilenlerin, sözlerini saf bal ile eş değer tutmayacakları ifade edilir. Burada hem adaleti hem doğru ve yumuşak sözlü oluşuna işaret edilmiştir. *Esed burcında seyr eyler gazâle devr-i 'adlîñde / Gezer âhû hemîşe bîşesinde şîr-i gurrâñun* (b.13) beytine göre onun adaleti devrinde ceylan Aslan burcunda dolaşır, âhû daima kükreyen aslanın ormanında gezer. Onun zamanında sevgilinin saçları dışında perişan olan, güzellerin gözleri dışında güçsüz bulunan yoktur (b.14). En önemli özelliği onun şairlere olan teveccühüdür. Hâletî bunu *Eger lutf itmeseydûñ muntazam olmazdı ahvâli / Ne ekbâr-ı ma'ânîñüñ ne hod merd-i sūhan-dânuñ* (b.15) sözleriyle dile getirir. Yani eğer o lütufta bulunmasa ne el değmemiş manaların ne de söz erbabının hâli muntazam olurdu. Onların hâline çeki düzen veren ve kıymetlerini bilen ancak Gazanfer Ağa'dır. Bu beyitle onun sözün kıymetini anlayan ve sanatkârları destekleyen yönüne dikkat çekilmiştir. Devamında şair övgüleriyle ondan ihsan beklentisi içinde olduğunu *Gönül geçmez hemîşe medh-i kefi yemm-nevâlünden / Güzârı hayli müşkil ancak ol bahr-i firâvânun* (b.16) beytiyle açığa vurur. O engin denizi geçmek hayli zor olsa da onun denizler bahşeden elinin methinden gönlünün vazgeçmeyeceğini belirtir. *Güler yüz gösterürsin dem-be-dem erbâb-ı 'irfâna / Dil ehlin bülbül itmişdür senün ol verd-i handânun* (b.17) diyerek Ağa'nın irfan erbabına daima güler yüz gösteren biri olduğunu, onun bu güler yüzünün gönül ehlini bülbül ettiğini söylemiştir. Bu ifadeler Gazanfer Ağa'nın himaye ve desteğiyle birçok

şairin daha güzel eserler ortaya koymasından kinaye olmalıdır. Aynı zamanda ilgi ve ihsanını kazanmak için ona kasideler sunulmasına da işaret vardır. Hâletî kendi şiirinin güzelliğini de ondan bahsetmesine bağladığından *Bu şi'r-i âb-dârüm bezm-i medhûnde okundukça / Revâdur muttasıl agzı suyun akıtsa yârânunî* (b.18) der. Yani onun bu parlak şiiri Ağa'yı methetme meclisinde okundukça dostların ağzının suyu aksa yeridir. Burada şair onu metheden pek çok şair bulunabileceğini fakat en güzel öven kişinin kendisi olduğunu ve diğer şairlerin onun şiirlerini imrenerek dinleyeceklerini ifade etmeye çalışır. İlerleyen beyitlerde gamdan gönlü kırık ve suskun olduğu halde şiirinin Süreyya yıldız kümesinin parlaklığını gölgede bıraktığını söyleyerek kendisini över (b.25). Burada amaç sözü memduhundan himmet ve himaye beklentisine getirmektir. *N'ola senden recâ itsem ki bir lutf-ı İlâhîsin / İşüm her gâh lutfından recâdur Hak Ta'âlâ'nuñ* (b.26) beytiyle de açıkça bu temennisini söze döker. Gazanfer Ağa'yı Allah'ın bir lütfu olarak gördüğünü, bu yüzden de ondan istekte bulunmasına şaşılmayacağını dile getirir. Nitekim her daim işi Allah'ın lütfundan istemektir. Bu söyleyişin içinde aslında "senden değil Allah'tan istiyorum, sen O'nun bana nasip edeceği lütuflar için yalnızca bir aracısın" mesajı vardır.

31. kasidenin nesib kısmında bir gece tasviri vardır. 11. ve 12. beyitler girizgâh beyitleridir. Şair güneşi altın kanatlı tavus kuşuna benzeterek geceleyin güneşin ortadan kaybolmasından hareketle "O altın kanatlı tavus (güneş) nerede dolaşiyor? Felek damı üstündeki bu denli darıyı görmez mi?" diyerek tecahül-i ârif yapar. Devamında *Sahn-ı bâg-ı himmet-i agâya gitti var ise / Vâfını anuñ alup murgân-ı kudsîden haber* (b.12) beytiyle güneşin muhtemelen onun özelliklerini meleklerden haber alıp Gazanfer Ağa'nın himmet bahçesine gittiğini söyler. Burada güneşin gece ortadan kaybolmasını böyle bir hüsn-i talil ile yorumlayan şair, memduhunun cömertliğine işaret etmiştir. Nitekim Güneş tavusu bile yıldız darılarını bırakıp Ağa'nın himmetini ummak üzere onun yanına gitmiştir. Şair böylece bir anlamda ilerleyen beyitlerde dile getirecek olduğu kendi himmet beklentisine de zemin hazırlamaktadır. *Âb-ı ihsânın çemen-zâr-ı ümîde salmasa / Mümteni'dür kim ola nahl-i emânî bâr-ver* (b.14) beytinde onun ihsanının suyu ümit çimenliğine salınmazsa arzu/istek fidanının meyve vermesinin mümkün olmayacağını söyler. Bu sözlerin ardında ihsan beklentilerine cevap verecek yegâne kişinin Gazanfer Ağa olduğu düşüncesi bulunur. Yine memduhunun övülmesi bağlamında Hâletî *Rahş-ı kadrinden leked yir muttasıl eflâkde / Olmasa hâli kararmaktan n'ola rûy-ı kamer* (b.15) beytinde ayın üzerindeki lekeleri birer morartı gibi düşünerek bunları onun kadrinin atından yediği çiftelere bağlar. *Tîrle kavsi n'içün yanından ayırmaz felek / Fırsat-ı a'dâ-yı bed-hâhın gözetmezse eger* (b.17) beytinde ise gökyüzünün kavs ve tîri yanından ayırmamasını kötü niyetli düşmanlarını gözetmesine dayandırır. "Kavs" ile Yay burcu, "tîr" ile Merkür gezegeni kastedilmiştir. Nitekim eski ismiyle "Utarid" olarak bilinen Merkür gezegeninin bir diğer adı da "Tîr"dir. Ay ve güneş yuvarlakları âdeta onun cömertlik ve ihsan mutfağından dünyaya sunulan hazır tabaklardır. İhsanının güneşinin ışığıyla kerem dünyası, lütuf cihanı ve cömertlik âleminin süs ve parlaklık kazandığını *'Âlem-i cûd u cihân-ı lutf u dünyâ-yı kerem / Pertev-i hurşîd-i ihsânîyle buldı zîb ü fer* (b.19) beytinde dile getirir. Bu beyitle şair, Ağa'nın cömertliğini nihaî bir zemine oturtturarak onun cömertlikte âdeta çığır açtığını söylemiş olur. Sonrasında fikir ve düşüncesinin keskinliğini methederek *Keveb-i baht-ı siyâhum kıl nuhûsetden halâs / Eyle ey necm-i sa'âdet hâsılı bir dem nazar* (b.21) beytiyle ondan himmet umduğunu dile getirir. *Keveb-i baht-ı siyâhum kıl nuhûsetden halâs / Eyle ey necm-i sa'âdet hâsılı bir dem nazar* (b.21) beytinde Gazanfer Ağa'ya "saadet yıldızı" (necm-i sa'âdet) şeklinde hitap eden şair, kendisine bir an dönüp bakarak kara bahtının yıldızını uğursuzluktan kurtarmasını ister. Devamındaki beyitlerde de şikâyet ve yalvarmalarını sürdürür. Şair fahiye ve dua beyitleriyle kasidesini tamamlar.

32. kaside nesib kısmındaki bahar tasvirleriyle başlar. *Neden tutmak el üstünde anı sero-i revân dirdüm / Meger bülbül okurmuş medh-i agâ-yı kerem-dârı* (b.16) beytiyle methiye bölümüne giriş (girizgâh) yapılır. Burada şair bülbülün servi ağacı üzerinde ötüşünü, servinin bülbül el üstünde tutması, yani ona değer ve kıymet vermesi gibi düşünerek bunun sebebinin bülbülün Gazanfer Ağa'nın methini okumasına bağlamıştır (hüsn-i talil). *Gazanfer-nâm bebr-âvâze kim ser-pençe-i kahrın / 'Arûs-ı devlete bir şâne kılmuş Hazret-i Bârî* (b.17) beytinde Gazanfer Ağa'dan Gazanfer (aslan) isimli, kaplan kükreyişli diye söz edilir. Allah'ın onun kahrının pençesini devlet gelinine tarak yaptığı söylenerek devlet yönetimi üzerindeki etkisi farklı bir hayalle ifade edilmeye çalışılmıştır.

Gazanfer Ağa ihsanlarıyla gönülleri fethetmiş, birçok şair ve sanatkârı etrafında toplamayı başarmıştır. *O şi'r-i bîşe-zâr-ı kuvvet ü kudret ki lutf-ile / Gönül nahcîrini sayd eylemekdür dem-be-dem kârı* (b.18) sözleri onun bu özelliğine işaret eder. Hâletî, bu beytinde Gazanfer Ağa'yı güç ve kuvvet ormanının aslanı olarak tanımlayarak onun hamilik vasfına gönderme yapmak üzere daima işinin lütufla gönülleri avlamak olduğunu söylemiştir. Muhatabının lütuf ve ihsanlarını övmeye devam eden şair, onun lütuf esintisinin hayat bahşeden ilkbahar rüzgârı gibi tesirlerinin bütün dünyada açıkça görüldüğünü ifade eder ve bu şekilde Gazanfer Ağa'nın etki alanının ve himaye çevresinin genişliğine dikkat çekmiş olur. Cömertlik ve sanatkârları himaye konusunda dönemin en önde gelen kişisi olması bakımından bu kasidesinde *Azmî-zâde Hâletî Kef-i dest-i kerem-bahşındadır*

ser-rişte-i devlet / Mürüvvet ehlinün 'âlemde oldur şimdi ser-dârı (b.26) diyerek devlet ipinin onun cömertçe bağışlar sunan avucunun içinde olduğunu ifade eder ve onun, içinde buldukları dönemde iyilik erbabının başı çekenini olduğunu söyler. Şair kasidesinin devamındaki beyitlerde bütün methiyelerde olduğu üzere şairane yorumlarla tabiat unsurlarının iyi ve güzel hallerini muhababına ve muhababının lütuf, inayet, cömertlik vb. özelliklerine bağlar. Kendisinin ondan beklentisini ise *Keserdi Hâletî-i haste-dil ümmîdi kendüinden / Tabîb-i lutfunun destinde olmasaydı tîmârı* (b.32) diyerek belirtir. Buna göre Hâletî, hastalığının dermanı Ağa'nın lütfu tabibinin elinde olmasa ondan ümidi kesecektir fakat hastalığının dermanı onun elindedir. Bahtsızlığından dolayı içinde bulunduğu hâli ve değeri hak etmeyen kimselerin değer görüp faziletli kimselerin zillette olduğunu yine şairane yorumlarla ifade ettikten sonra *Şu'â'-ı âftâb-ı himmetüñ zer nerd-bân olsun / Çıkar evc-i 'alâya ben hakîr-i zerre-girdârı* (b.37) diyerek hamisinden açıkça onu taltif etmesini ve bulunduğu zelil durumdan kurtarmasını ister. Beyitte Gazanfer Ağa'nın himmeti bir güneşe benzetilmiştir ve bu güneşin ışıkları altın bir merdiven olup kendisini hakir bir zerre gibi gösteren şairi yücelere çıkaracaktır. Hemen devamında ona yazmış olduğu şiirin değer bulmasından ve ihsan görmek arzusundan *Nazar kıl olmasun tûmâr-ı güftâr-ı dil-âvîzüm / Misâl-i nâme-i 'uşşâk-ı şeydâ mazhar-ı hârî* (b.38) sözleriyle dem vurur. Gönül alıcı sözlerinin tomarı çılgın âşıkların mektupları gibi hor ve değer görmeksizin kalmasın diye muhababından kendisine bir nazar kılmasını, dönüp bakmasını ister. Fahriye beyitlerinden sonra *Eger pest olmasaydı çak bu denlü pây-e-i kadrüm / İderdüm saffa-i sîmîn-i çerh üzere kalem-kârî* (b.43) diyerek eğer bu denli değersiz bir pâyede olmasaydı feleğin gümüş sayfası üzerinde kalem işi yapacağını, yani daha güzel eserler ortaya koyabileceğini itiraf eder. Hemen ardından *Ne lâzım sana ey dil çak bu denlü hod-fürûş olmak / Bi-hamdi'llâh metâ'-ı nazmunuñ germ oldı bâzârı* (b.44) diyerek bu kadar övünmesinin gereksiz olduğunu, şiir metanın yeterince alıcısı bulunduğunu ekleyerek dua faslına geçer. Son sözlerindeki müstağni eda dua kısmındaki *Biraz dürr-i du'âsın 'âlem-i bâlâya 'arz eyle / Melekler olsun anun müşteri-veş hep harîdârı* (b.45) beytinde de dikkat çeker. Burada "Dua incilerini biraz yüce âlemlere arz et ve melekler müşteri gibi hep onun alıcısı olsun" ifadelerinde hem yüceltme hem de inceden inceye tenezzül etmeme tavrı hissedilmektedir.

33. kasidenin nesib kısmında da bahar tasviri bulunur. 12. beyit girizgâh beytidir. Beyitte muhababından "fahri a'yân" olarak söz eden şair o gelince toprak üzerine basmasını diye saba rüzgârının bahçenin yollarını taze gül yapraklarıyla döşediğini söyler. *Cenâb-ı Hazret-i Agâ ki bâb-ı şâh-ı 'âlemde / Melekdür sanki olmuşdur der-i cennet nigeh-bâm* (b.13) beytinde padişahın kapısında Gazanfer Ağa'yı cennet kapısını bekleyen meleğe benzetir. Daha da ileri giderek *O kim zîn-i hilâl urulmamışken rahş-ı gerdûna / Süvâr-ı kadri eylerdi felek fevkinde cevânî* (b.15) sözleriyle hilâl eyeri henüz felek atına vurulmamışken onun yüceliği süvarisinin felekler üzerinde at koşturduğunu ifade eder. Bu sözler onun yüceliğinin ezelde/ezelden beri teslim edilmiş olduğuna işaret eder. Aynı zamanda bu mübalağalı sözlerin, muhababı manevî anlamda yüceltme amacı taşıdığı açıktır.

Kasidede klâsik bir anlayışla memduhunun devrindeki adalet ve güven ortamı da övülür. Özellikle Gazanfer Ağa'nın cömertliğine gönderme yapılarak adaletin övüldüğü *Perîşân yok zamânında dinilmek mümkün olurdu / Eger sîm ü zeri tağıtmasaydı dest-i ihsânı* (b.23) beyti burada zikredilmeye değerdir. Şaire göre onun döneminde perişan olan yalnızca altın ve gümüşdür. Eğer onun ihsanının eli gümüşü ve altını dağıtmasaydı onun döneminde perişan kimsenin bulunmadığı söylenebilirdi. Hâletî ihsana nail olma ve himaye isteğini *Hudâvendâ nazar kıl Hâletî-i zâra kim sensin / Cihânda sûret-i insâna girmiş lutf-ı Rabbânî* (b.32) beytiyle dile getirir. Burada Gazanfer Ağa'ya Allah'ın lütfunun insan suretine girmiş şekli olarak hitap edilmesi dikkat çekicidir. Devamında şair kendisinin bulunmaz bir inci/mücevher olduğunu söyleyerek *Bulunmaz bir güherdür nâ-gehânî olmasun zâyî / Çıkarma hâtruñdan anı lutf it ey kerem kâmi* (b.33) sözleriyle bu kez kerem madeni (kerem kâni) olarak nitelendirdiği muhababından ansızın kaybolup gitmemesi için onu hatırlardan çıkarmamasını istemiştir. Şairliğini Hâcû-yı Kirmânî ve Kemâl-i Isfahânî gibi Fars şairleriyle kıyaslayarak üstün tutan şair, sözlerinin devamında *Gerek kim rûz u şeb yâd idesin kalb-i şerîfûñden / Du'ânı vird-i subh u şâm iden merd-i sühan-dânı* (b.39) diyerek duasını sabah akşam vird edinen söz ustasını mübarek kalbiyle gece gündüz yâd etmesini dilemektedir. Dua beyitlerinde *'Adû-yı bed-nihâduñ rûze-i gamdan zebûn olsun / Kıla her bir demüñ 'ıyda müdânî 'avn-i Yezdânî* (b.42) diyerek yine memduhunun düşmanlarının yenik düşmesi temenni edilmiştir.

Azmî-zâde Hâletî 73. kıt'ada muhababına *Ol bişe-zâr-ı himmet ü lutfuñ gazanferi / Dâna-yı ehl-perver ü agâ-yı kâmrân* (b.1) şeklinde hitap eder. Beyitte Gazanfer Ağa, isminden ve himaye özelliğinden hareketle o dönem içinde lütuf ve himmet denildiğinde akla ilk gelen kişi olduğu için lütuf ve himmet ormanının aslanı olarak nitelendirilmiştir. Şiirinde geçen sözlerden anlaşıldığı kadarıyla Hâletî Gazanfer Ağa'nın doğrudan himayesini görmüş kişilerdendir. Nitekim *Sana 'Alîlik eylese ey dil 'aceb midür / Virdi zamâne sende 'Alî Şîr'den nişân* (b.2) beytinde Ağa'yı şairleri himaye etme özelliği ile bilinen Ali Şir Nevâî ile özdeşleştirmiştir. Yukarıda bahsedildiği üzere bu bağlantı ve çağrışım Gelibolulu Âlî ve Ganîzâde Nâdirî'nin şiirlerinde de yer almaktadır. Hâletî, Ağa'nın kalbinin içindeki parlak fikirleri Aslan burcundaki güneşe benzetir. Adaletin devrinde yırtıcı kaplan bile fareye samimiyet gösterir, ona zarar vermez. Kahramanlığını "Düşman Hayber kapısı gibi demir

gönüllü olsa da bahtının ve devletinin pazusu yine de aman vermez” anlamında *Âhen-dil olsa ger der-i Hayber gibi 'adû / Bâzû-yı baht u devleti virmez yine emân* (b.5) diyerek över. Şair devlet erkânı içinde ona benzediğini söyleyenlere “Hiç tavuk Hümâ ile uçmaya yeltenir mi?” diyerek meydan okuyan ifadelerde bulunur. *İrseydi bâğa ebr-i güher-bâr-ı himmeti / Bir nahl-i cevherî ola her şâh-ı ergavân* (b.9) beytinde himmetinin inci/mücevher saçan bulutu bahçeye erişseydi her erguvan dalının mücevherlerle süslü bir nahl olacağını söyler.

Gazanfer Ağa'nın güler yüzülüğü de şiirlerde geçen özelliklerinden biridir. *Hâletî Zâtını ol güler yüz ile eylemiş Hudâ / Gülmîh-i bâb-ı devlet-i şâh-ı cihân-sitân* (b.11) beytinde onun güler yüzüyle zatını, cihanı fetheden padişahın devlet kapısını süsleyen “gülmîh”e benzetir. Gülmîh eskiden kapı ve pencere kapaklarına konan oymalı ve yaldızlı çividir. Şair kasidenin bir beytinde Gazanfer Ağa'nın elini geleceği gösteren/talihten haber veren bir aynaya benzetmiştir. Bu benzetme *Mir'ât-ı keffi sûret-i ikbâl gösterür / Şimdi anun eline bakar hep cihâniyân* (b.12) beytinde bulunur. Elinden tuttuğu ve himaye ettiği kişilerin bir anlamda talihi değiştiği için insanlar ondan bir himmet beklentisi içinde sürekli eline baktıklarından bu durum onun avucunun talihi gösteren bir ayna olarak düşünülmesine yol açmıştır. Güneşin kılıcının bile onun himmet ve ihsan kılıcı yanında hükmü yoktur. Bu nedenle *Hakkâ ki tîg-i himmet ü ihsânunun senün / Yanında serverâ ne çalar tîg-i hâverân* (b.13) beytinde şair “Ey server! Senin ihsan ve himmet kılıcının yanında güneşin kılıcı gerçekten ne iş görür ki?” diye sorar. Hâletî onun methiyle şiirin manasının gönüle kuvvet, lafzının ise canlara gıda olduğunu söyler. Zamaneden şikâyet eden sözlerinin ardından kendisinin ölünceye kadar Ağa'nın devletinin kapısını terk etmeyeceğini ifade eder. *Geşt itdi sahn-ı gül-şen-i ümmîdi ser-be-ser / Bulmadı murg-ı câna kapun gibi âşiyân* (b.17) beytiyle de ümit gül bahçesini baştan başa dolaştığı halde can kuşuna onun kapısı gibi bir yuva bulamadığını ekler. Bu sözler Gazanfer Ağa'nın himaye beklentisi içine giren ve kendisine yönelen sanatkârları geri çevirmediğinin bir kanıtı durumundadır. Böylece Hâletî, muhatabına merhametinin atı dizginlerini salsa kendisinin murat menziline ulaşacağını söylediği *Ser-menzil-i murâdına vâsil olurdu ger / Olsa semend-i merhametün mutlaku'l-inân* (b.18) beytiyle himmet beklentisini açığa vurur.

91. kıt'a Câme-i sürh ile kim çıkdı Gazanfer Agâ / Şi'rümi 'arz eyleyüp oldum ana medh-hân // Bana teveccüh kılan didi bu ancak Zahîr / Ana nigâh eyliyen sandı Kızıl Arslan şeklindedir. Bu kıt'ada Hâletî Gazanfer Ağa'yı kırmızı bir kaftanla tasvir eder. Gazanfer Ağa bu kırmızı kaftanı çıkarttığı şair ona şiirini sunup onu metheder. Bu tablo içinde onları görenlerin, kendisini şair Zahîr-i Fâryâbî (ö.1201)'ye, Gazanfer Ağa'yı ise Kızıl Arslan'a benzettiklerini belirtir. İranlı kaside şairi Zahîr, Azarbaycan'da İldenizlilerden Atabek Muzafferüddin Kızıl Arslan Osman (1186-91)'ın hizmetinde bulunmuş ve ona methiyeler söylemiştir (Atalay, 2013, 88; Değirmençay, 2003, 56). Hâletî'nin bu benzetmesi Gazanfer Ağa'yı kendisinin gerçek hamisi olarak gördüğünü gösteren en güzel kanıtlardan biridir. Nitekim bu beytinde açıkça Zahîr-i Fâryâbî ile Kızıl Arslan arasındaki şair-hâmi ilişkisini Gazanfer Ağa ile kendisi arasında göstermiştir.

Gedizli Kabûli (ö.1591/92)'nin Şiirleri

Gedizli Kabûli'nin, neşredilen *Dîvân'*ında (Erdoğan, 2011) Gazanfer Ağa'ya yazılmış 1 kaside ve 2 gazel vardır. Kasidenin başlığı olmadığı için Gazanfer Ağa'ya ait olduğu içerikten anlaşılmaktadır. Aynı şekilde gazellerden birinde de Gazanfer Ağa'nın ismi açıkça geçmemekle birlikte ona yazıldığına işaret eden bazı ifadeler bulunmaktadır.

Dîvân neşrinde 7. kaside bütünüyle Gazanfer Ağa övgüsüyle dolu bir kasidedir. Kasidenin 8. beytindeki “ey hazret-i agâ-yı sa'âdet-âyât” ve 16. beytinde geçen “ey hazret-i agâ-yı der-i 'adl-ârây” şeklindeki hitaplar Gazanfer Ağa'nın Babüssaade ağalığına işaret ediyor görünmektedir. Kabûli ilk beyitten itibaren memduhunun zâtını, kadrini, himmetini, lütfunu, keremini yüceltmiş, yüceltmek amacıyla kendisini çeşitli benzetmelerle vasfetmiştir. Kaside *Ey gazanfer-fer ü ferruh-ruh u Dârâ-dârât / Şeref-i zât-ı tu müsbet be-nusûs-ı âyât* (b.1) beytiyle başlar. Beyitte şair muhatabına “Ey aslan kuvvetli, aydınlık/kutlu yüzlü, Dârâ azametli! Senin zatının şerefi, ayetlerin delilleriyle/güçlü delillerle doğrulanmıştır” diye seslenir. “Âyât” kelimesi Kur'an-ı Kerim'deki sureleri oluşturan her bir bölümün adı olan “âyet” kavramının çoğulu olmakla birlikte doğruluğu inkâr edilemeyecek alamet, iz, nişan gibi anlamlara gelir. “Nusûs” da aynı şekilde doğruluğu şüphe götürmez deliller anlamındadır. Dolayısıyla şair muhatabını bir hükümdar kadar güçlü, kudretli ve kutlu bir kimse olarak tasvir ederken zatının şerefine, ayetlerin delilleriyle doğrulandığını söyleyerek hem bu gerçeğin kesin ve net olduğunu “nusûs” ve “âyât” kelimelerini bir arada kullanmak suretiyle güçlendirmiş hem de “âyât” kelimesinin Kur'an ayetleri anlamına gönderme yaparak bir kutsiyet imasında bulunmuştur. Hemen devamındaki beyitlerde ise kadrinin ve zatının derecesine düşünce ve hayal sınırlarının ulaşamayacağını ifade etmiş ve himmetinin yüksekliğini zatının yüceliğine bağlamıştır.

Kabûli Gazanfer Ağa'nın cömertliğine dair söylediği *Reşehât-ı keremün nite ki ebr-i nîsân / Hasma zehr-âb içürür dostlara âb-ı hayât* (b.10) beytinde onun keremini sızıntılarını nisan bulutuna benzetmiştir. Onun keremini sızıntıları nisan bulutu gibi düşmana zehir, dostlara âb-ı hayat içirmektedir. Bilindiği üzere nisan

yağmuru yılanın ağzına düştüğünde zehir, istiridyenin içine düştüğünde inci olduğuna inanılır. Burada bu lütuf ve ihsanların düşmanlara zehir olmasıyla onu çekemeyenlerin bundan rahatsızlık duyması kastediliyor olmalıdır. Onun ihsanları öylesine fazladır ki nemi dahi denizden üstündür. Kereminin yelkenlisi kimi götürse Nuh peygamberin gemisi gibi kurtuluşa erenlerden olur. Kabûlî'nin kerem ve ihsan ile ilgili benzetmelerinin genellikle deniz ve denizle ilgili unsurlardan oluşması dikkat çekicidir. 'Add olunmaz keremüñ katre-i deryâ mânend / Hiç mümkün midür ihsâ-yı vücûd-ı zerrât (b.12) beyti de bu kabildendir. Beyitte muhatabın cömertliği, denizin damlaları gibi sayılamayacak derecede gösterilerek zerrelere sayılması nasıl mümkün değilse onun cömertliğinin de hesapsız olduğu ifade edilmiştir. Kasidenin 17. beytinden 24. beytine kadar Gazanfer Ağa için yüceltme amaçlı çeşitli benzetmeler yapılmış ve onu tanımlayan bazı ibareler kullanılmıştır. Bunlar "şâh-ı kerem-verz (süreklî cömertlik eden padişah)", "mihr-i felek-kadr (felek yücelikli güneş)", "gevher-i pâkize (saf mücevher)", "dürr-i girân-mâye (değeri yüksek inci)", "ahter-i neyyir (ışık saçan yıldız)", "kevkib-i sa'd-ı felek-i izz u şeref (şeref ve izzet göğünün kultu yıldızı)", "dürr-i burc-ı şeref (şeref burcunun parlak yıldızı)", "necm-i hüda (rehberlik eden yıldız)" dır. Ayrıca kendisinden *Râst-tedbîr ü nigû-kâr u pesendîde-hisâl / Pâk-girdâr u hasen-sûret ü sâhib-hasenât* (b.27) şeklinde söz edilir. Bunun anlamı "Doğru yönetişli, güzel işli, beğenilmiş huyları olan, temiz davranışlı, güzel yüzlü, hayır sahibi" dir. Doğru sözlü, kalbi güçlü, idraki sağlam, vaadi mükemmel, ahde vefalı, anlaşılır sözlü anlamında *Sâdiku'l-kavî ü kavî-kalb ü kavîmü'l-idrâk / Kâmilü'l-va'd ü vefî-'ahd ü fasihü'l-kelimât* (b.29) beytinde de yine doğrudan Gazanfer Ağa'nın hasletleri tanımlanmıştır. Kabûlî ayrıca Ağa'nın sultanın en has adamı, yakını ve gözdesi olduğunu *Sa'na dirler sa'na tahsîs iderler sensin / Bende-i mukbil-i sultân-ı refî'ü'd-derecât* (b.30) sözleriyle ifade etmiştir. "Refî'ü'd-derecât" yüksek derecede olan, dereceleri yükselten anlamındadır. Mü'min suresi 15. ayette Allah için kullanılır. Beyitte sultanın sıfatı olarak kullanılan bu tabirle Gazanfer Ağa'nın aynı zamanda Allah'a en yakın konumda olan bir kul olduğuna işaret edilmekte ve ona manevî bir değer atfedilmektedir. Bu ifadelerden sonra fahriye bölümü gelir. Burada Kabûlî *Kâmkârâ dem-i medhûñde sarîr-i hâmem / Pür-safâdur nitekim murg-ı müsecca'-nagamât* (b.31) diyerek kaleminin sesini secili nağmeler çıkaran bir kuşun ötüşüne benzetip bu durumu Gazanfer Ağa'nın methini yazması ile ilişkilendirir. Ardından kendi şiirini över fakat memduhunu övmekte de yetersiz olduğunu *Kâsîruz gerçi ki medhûñde velî sultânım / Terk-i cân eyle diseñ eylemezüz taksîrât* sözleriyle itiraf eder. Onu methmede eksik olduğu hâlde canını terk etmesi istendiğinde kusurda bulunmayacağını da ekleyerek ona olan bağlılığını dile getirir. *Kadrüñi ben bilürin cevheri sarrâf añlar / Ne bilür mertebe-i zâtüñi hükkâm u kuzât* (b.35) beytinde cevheri sarraf olanın anlaması gibi onun kıymetini ancak kendisinin bileceğini söyler. Kaside memduhın düşmanlarına beddua, devletinin duacısı olanlara da hayat temennisiyle sona erer. Dua bölümünde memduhın düşmanlarının helak olmasının istenmesi kaside geleneğinde bir kalıp olmakla birlikte Gazanfer Ağa'nın devlet ile bütünleştirilmesinden kaynaklansa gerektir.

297. gazel bütünüyle bir dua manzumesi niteliği taşımaktadır. *Ruhuñ gül gibi nâzûk alnuñ açık yüzüñ ag olsun / Güzergâhuñ nesîm-i subh gibi bâğ u râğ olsun* (b.1) beytiyle başlayan gazelde Kabûlî, Gazanfer Ağa'nın yanağının gül gibi nazik, alınının açık ve yüzünün ak, geçip gittiği yerlerin sabah rüzgârı gibi kırlar, yemyeşil çimenler ve dağ etekleri olmasını temenni etmiştir. Hemen devamında *Açılsun rûy-ı bahtuñ gonca-âsâ şâd u handân ol / Muhâlîf yiller ey gül bâğ-ı hüsnüñden irâğ olsun* (b.2) diyerek muhatabına "gül" şeklinde hitap eden şair, bahtının yüzünün gonca gibi açılmasını ve mutlu olmasını istemiş, güzelliğinin bağından muhalif rüzgârların uzak olmasını dilemiştir. Gazanfer Ağa'nın diğer ağalardan ayrı bir yere sahip olduğunu ise *Agalar içre sen gül gibi gül gülzâr-ı âlemde / Cemâlüñ seyr iden 'ârîflere tag üsti bâğ olsun* (b.3) sözleriyle ifade etmiştir. Gazanfer Ağa dünya gül bahçesinde ağalar içinde bir gül gibidir. Yüzünü seyreden âriflere güzelliği dağ üstü bağ gibidir. Beyit bir önceki beyitle birlikte değerlendirildiğinde burada muhatabın güzelliğinden dem vurulduğu anlaşılabilir. Birlikte onun klâsik bir sevgili imajı dâhilinde resmedildiği görülmektedir. Şaire göre onun devletinin devamı için dua eden kimse başka bir şey düşünmemeli, kapısını kendisine dayanak kılan kişi başkasını anmamalıdır. Bu sözlerle yine onun kendisine başvuranları cevapsız bırakmadığı, mutlaka elinden tutup destek olduğu ifade edilmektedir. Şair *Çerâğı bunda çok uyarı gör tâ mülk-i bâkîde / Öñüñce nûr-ı eltâf-ı Hudâ rûşen-çerâğ olsun* (b.5) beytiyle Gazanfer Ağa'ya "Burada çerağı çok yak ki ebedî âlemde Allah'ın lütuflarının ışığı sana aydınlık bir çerağ olsun, yolunu aydınlatsın" demektedir. Beyitte daha önce kendisine yönelenleri cevapsız bırakmadığına işaret edilen Ağa'nın işlediği bu hayırları devam ettirmesi, daha fazla hamilik edip lütuflarda bulunması istenmektedir. Böyle olduğu takdirde işlediği bu fiiller kendisine âhirette geri dönecek ve yolu aydınlanacaktır. Gazelin makta beytinde *Kabûlî hazret-i aga-yı dergâh-ı Gazanfer-nâm / Cihân turdukca tursun Hızır u 'İsâ gibi sâğ olsun* (b.6) sözleriyle Kabûlî'nin bu isteğini devam ettirdiği ve dünya durdukça Gazanfer Ağa'nın Hızır ve İsa gibi hep sağ olmasını istediği görülmektedir. Ölümsüz olduğuna ve zor zamanlarda insanların imdadına yetişerek onlara iyilik yaptığına inanılan bu şahsiyetler üzerinden Ağa'nın hamilik özelliğinin kıyamete kadar devam etmesinin temenni edildiği anlaşılmaktadır. Bu sözler yine Gazanfer Ağa'nın bir hâmi olarak şairler nezdindeki yerini açıkça göstermektedir. Gazanfer Ağa ve Hz. İsa benzetmesi, Gelibolulu

Âlî'nin 81. kasidesinde de bulunmaktadır. Bu benzetmeler klâsik şiirin klişelerinden ve geleneksel söyleyişlerinden olmakla birlikte Gazanfer Ağa'nın Hristiyan kökenli biri olduğunu da hatırlatmaktadır.

402. gazelde Gazanfer ismi geçmemekle birlikte *Şeh-i 'âlem-penâhuñ bende-i makbûl ü sırdâşı / Ağalar içre gâyet zât-ı 'âlidür odabaşı* (b.1) beytinde muhatabın padişahın gözdesi ve sırdaşı, ağalar içinde zatıyla yüce bir mevkisi olan odabaşı gibi sözlerle nitelendirilmesi doğrudan Gazanfer Ağa'yı hatırlatmaktadır. Bir dua manzumesi niteliği taşıyan 297. gazele karşılık bu gazel Ağa'dan himaye beklentisi içinde kaleme alınmış görünmektedir. *Nola bir katre ihsân eyleseñ deryâ-yı cûduñdan / Vücûduñdur çü evc-i himmetüñ ebr-i güher-pâşı* (b.2) beytiyle bu isteğini ifade eden Kabûlî, Ağa'nın cömertliğini bir denize benzeterek ona "Bu denizden bir damla ihsan etsen ne olur? Senin varlığın himmet göğünün inciler saçan bulutu gibidir." demektedir. Burada Gazanfer Ağa'dan bütün varlığıyla bir cömertlik abidesi gibi söz edildiği görülmektedir. Cömertlik ve ihsan âdeta onun özünde var olan, varlığıyla bütünleşen özelliklerdir. Şair herkesin "bu sūr-ı pür-sūr-ı pâdişâhîde" güldüğü hâlde kendisinin denizler gibi gözyaşlarının akmasının reva olmadığını söyler (b.3). Devamındaki *Şu'â-ı pertev-i hurşîd-i 'âlem gibi olursa / Sarây-ı hâsa yol virme araya girmesiñ nâşi* (b.4) beytinde Ağa'dan başkalarına/başka şairlere/rakiplerine yol vermemesini ısrarla temenni eder. Onlar güneş ışığı bile olsalar araya girmemelidirler. Şair gazelin sonunda Gazanfer Ağa'nın güzelliğine dikkat çekerek "Kabûlî! Nakkaşın en mükemmel sanatını görmek istersen Ağa hazretlerinin mükemmel cemaline bak!" anlamında *Cemâl-i bâ-kemâl-i hazret-i agâya nâzır ol / Kabûlî görmek isterseñ kemâl-i sun'-ı nakkâşı* (b.5) diyerek onu ve Yaratıcı nakkaşını över. Gazanfer Ağa'nın yüz güzelliğine dair çağrışım ve ifadeler Kabûlî'nin diğer şiirlerinde de görülmektedir.

Filibeli Vecdî (ö.1599)'nin Şiirleri

Filibeli Vecdî Divân'ında 20. gazel (Kavruk-Selçuk, 2017) Gazanfer Ağa'ya yazılmıştır. Eserde bu gazel için "Kapu Agası Gazanfer Ağa'ya virilmişdür" şeklinde bir not bulunmaktadır. *Aga-yı sarây-ı şeh-i bahr u ber / Ola devlet ile mu'ammer muzaffer* beytiyle başlayan beş beyitlik gazel Gazanfer Ağa'ya dua sözlerinden oluşur. Gazelde Vecdî, Gazanfer Ağa'dan karaların ve denizlerin şahının sarayının ağası olarak bahseder ve onun devletle/kutlulukla muzaffer olmasını ve uzun yaşamasını diler. Ardından *Meh-i 'izzeti arta günden güne / Cihânı cemâli günü ide enver* (b.2) diyerek izzetinin ayı günden güne artmasını ve cemali güneşinin dünyayı aydınlatmasını ister. *Aga devletüñ topı göge aga / Tuta yiryüzün nâm-ı pâk-i Gazanfer* (b.3) sözleriyle Ağa'nın temiz isminin bütün dünyada duyulması temennisini dile getirir. *Kimine idersüñ bu halkuñ kerem / Kemîne kuluñdur bu Vecdî-i kemter* (b.4) beytiyle de insanlara göstermiş olduğu cömertlikten bahsederek eksikli kulu olarak tanımladığı kendisine de destek olmasını temenni eder. *Elinde hediye du'â-nâmesi / Dilinde senâ âyetin kılmuş ez-ber* (b.5) beytinde görüldüğü üzere Vecdî, şiirini bir "du'â-nâme" olarak nitelendirir ve bu şiiri ona hediye maksadıyla elinde tuttuğunu, dilinde de övgü/dua ayetlerini tekrarladığını ifade ederek sözlerini bitirir.

Filibeli Vecdî'nin III. Mehmed'in cülûsu için kaleme aldığı anlaşılan bir kasidesinde de Gazanfer Ağa'dan övgü dolu sözlerle bahsedilmektedir. Gerek kendisine hediye etmiş olduğu dua sözleri içeren gazel gerekse bu kasidede geçen sözler Vecdî'nin Gazanfer Ağa'yı bir devlet görevlisi ve hami olarak yücelttiğinin göstergesidir. III. Mehmed'in tahta geçmesi üzerine yazılan kasidede Gazanfer Ağa'dan söz edildiği anlaşılan beyit *Sikender-der cenâb-ı şîr-i Yezdân'a Hudâ kılmuş / Gazanfer-fer aga-yı bâb-ı devlet bir nikû-râyı* (k.26/37) şeklindedir. Beyitte İskender kapılı (Sikender-der) ve Allah'ın aslanı (şîr-i Yezdân) olarak nitelendirilen sultanın kapısında aslan kudretli (gazanfer-fer) ve güzel fikirli (nikû-rây) bir kapıağası bulunduğu ifade edilmiştir. Burada İskender, kapı ve aslan kavramları eski çağlarda saray kapılarında tılsım ve ihtişam maksadıyla aslan heykellerinin bulunmasını hatırlatır. İskender kapılı olarak nitelendirilen sultanın kapısına Allah'ın bir aslan kudretliyi kapıağası yaptığına dair ifadeler bu kavramların beyte bilinçli olarak yerleştirildiği izlenimini uyandırmaktadır. Hatırlanacağı üzere Gazanfer Ağa için saray kapısındaki aslan benzetmesini Ganî-zâde Nâdirî de kullanmıştı.

Medhî (ö.?)'nin Şiirleri

Medhî Dîvânı (Seyhan, 2000)'nda 154 ve 559. gazeller olmak üzere iki gazel Gazanfer Ağa'ya yazılmıştır. 154. gazeline *Cemâlüñden cihân oldu münever / Kelâmuñdan dimâg-ı cân mu'attar* beytiyle başlayan Medhî, Gazanfer Ağa'nın yüz güzelliğine ve sözlerinin tatlılığına dikkat çeken ifadeler kullanmıştır. Onun cemalinden dünya aydınlanmış, sözleriyle can dimağı ıtırlanmıştır. Benzer şekilde *Cebîñdür senüñ mihr-i cihângîr / Bu rûşendür ne minnet günden izhâr* (b.2) beytinde yine güzelliği bağlamında onun alnını, ışığıyla cihanı kaplayan güneşe benzetmiş ve güneşe minnet etmeye ve artık onun doğmasına gerek kalmadığını ima etmiştir. Güzellik unsurlarından bahseden beyitlerden sonra muhatabına "habîbüm" şeklinde hitap ettiği *Müberrâsın habîbüm gull u gışşdan / Derûnuñ sâf u birûnuñ mutahhar* (b.3) beytinden de anlaşılacağı üzere Medhî, memduhunun her türlü kirden arınmış, içinin saf ve dışının da tertemiz olduğunu ifade etmiştir. Medhî'nin bu beyitleri yine klâsik şiirde memduh kim olursa olsun kalıp olarak bir sevgili imajı

çerçevesinde övülmesi geleneğine örnektir. Şair şiirinin sonunda Ağa'yı ne denli sayısız olursa olsun düşmanlarından koruması ve muzaffer kılması için Allah'a yalvarır. *Sen olduñ devlet ü 'izzetle el-Hakk / Ağa-yı şehriyâr-ı heft-kişver* (b.5) sözleriyle Medhî, Gazanfer Ağa'yı devlet ve izzetle yedi iklimin padişahu olarak tanımlar. Pek çok şairde olduğu gibi Ağa'nın isminden hareketle ondan "Hasan-sûret", "'Alî-siretli er" şeklinde söz eder. "Hasan" ve "Alî" isimleriyle Hz. Hasan ve Hz. Alî'ye işaret ederek onlarla memduhu arasında benzerlik kuran Medhî, onun güzel yüzlü ve kahraman yaratılışlı biri olduğuna dikkat çeker. Allah'a onu maksadına ulaştırması için gece gündüz duacı olduğunu söyler ve Medhî'ye şefkat etmesine karşılık yarın kıyamet gününde mahşer padişahu tarafından şefaata bulmasını diler.

11 beyitten oluşan 559. gazel müzeyyel bir gazeldir. Bu gazelde Medhî'nin muhatabını güneş, ay, Müşteri, Merih, Keyvan gibi gök cisimleriyle övüp yücelttiği görülür. Gazelinin ilk beytinde şair Gazanfer Ağa'yı yıldızı güneş olan bir server/efendi olarak nitelendirir. Bu serverin talihi ay ve Müşteri (Jüpiter) gezegenidir. Her gün eşiğinin taşına yüzünü süpürge eden güneş onun eksikli bir kölesidir. Güneşin her gün doğup batması hüsn-i talil yoluyla onun eşiğine yüz sürmesi şeklinde yorumlanmıştır (b.2). Onun cemalini güneşe benzetmeyi bile hadsizlik olarak gören şair *Anuñ cemâli şu'lesi her subh u şâm ola / Kim beñzedür 'izârına hûrşîd-i enveri* (b.3) diyerek onun cemalî ışığının -güneşin aksine- hem sabah hem akşam parıldamakta olduğunu belirtir. Güneş yalnızca gündüz ortaya çıkan bir gök cismi olduğuna göre güneşi onun yanağına benzetmek yersizdir. *Şöyle çıkardı hâk-i rehîn arşa kim sabâ / Oldı gubâr-ı makdemi Keyvân'un efseri* (b.4) beytine göre saba rüzgârı onun yolunun toprağını öyle bir yukarı çıkarmıştır ki ayağını bastığı yerdeki toz Keyvan (Satürn)'a tâc olmuştur. Keyvân feleklerin yedinci katında ve en üstte bulunan gezegendir. "Hâk-i reh" ve "gubâr-ı makdem" ile Keyvân arasında ilişki kurulması mübalağalı bir tezat oluşturarak muhatabı yüceltmek içindir. *Evvêl nazarda anı gören mâh-ı nev sanur / Mirrîh-i çarh düşmenine çekdi hançeri* (b.5) diyerek sözü Merih (Mars)'e de getiren Medhî, yeni ayı Merih'in onun düşmanına çekmiş olduğu hançer olarak düşünür. İlk bakışta görenler onu yeni ay zannederler, oysaki o Merih'in elindeki hançerdir; Merih de onun düşmanlarına savaş açarak âdeta ona destekçi durumdadır. Bilindiği üzere Romalıların, savaş tanrısı olarak isimlendirdikleri Merih, Doğu minyatürlerinde de savaşçı kimliğiyle betimlenen bir gezegendir ve bir elinde hançer, diğer elinde kesik bir insan kafasıyla resmedilir. Medhî gök cisimleriyle bu şekilde yücelttiği Gazanfer Ağa'dan bir diğer beytinde meşhur eski İran hükümdarlarının adını anarak devrin Dârâ'sı, Cem soylu Feridun, zamanın Keyhüsrev'i ve cihanın İskender'i olarak söz eder. *Bebr-i beyânı oldı sehâ küh-sârnuñ / Olsa 'aceb mi bîşe-i lutfuñ gazanferi* (b.7) beytinde ise onun dillere destan özelliği olan cömertliğine değinir. O, cömertlik dağının yarıcı kaplanıdır, bu sebeple lütuf ormanının aslanı olsa buna şaşılmaz. Burada aslan anlamında yine Ağa'nın ismine çağrışım yapılmak suretiyle "gazanfer" kelimesi kullanılmıştır. Cömertlikte devrinin en önde gelen şahsiyeti olmasını şair bu benzetmelerle ifade etmiştir. Hemen devamındaki beyitte Gazanfer Ağa ismini zikrederek onun, huyunun kokusuyla cihan meclisine süs verdiğini söyler. Gazelin son iki beyti dua sözlerinden ibarettir. Ağa'ya cömertlik madeni anlamında "kân-ı ma'delet" olarak hitap eden şair *Yâd eyledükçe lutfuñ eyâ kân-ı ma'delet / Medhî devâm-ı devletüñi itmîş ezberi* (b.9) beytiyle "Lütfunu andıkça Medhî devletinin devamını ezberi etmiştir" der. Bir şeyi çokça anma anlamının ötesinde "ezber" kelimesi burada dua etme, duasını dilinden düşürmeme manasında kullanılmış görünmektedir. Ağa'nın kendisinin elinden tutmasını temenni eden şair, *Düşdi ayakdan al elini gel 'alîlik it / Deşt-i belâda gezmeye bi-çâre serseri* (b.10) şeklindeki ihsan ve himmet talebinin ardından devlet hümasının onun başına gölge salması ve felek çemberinin daima muradı üzere dönmesi dualarıyla sözlerini bitirir.

Medhî'nin bu iki gazeli dışında kardeşi için bir iş istediği anlaşılan 15 beyitlik bir kıta-i kebîresi (Seyhan, 2000, 616) bulunmaktadır. Burada da ismini vermediği bir Ağa'dan söz ettiği görülür. Bu şiirde cömertliğe vurgu yapan "ağa-yı kerîmü's-şân" ifadesinden sözü edilen Ağa'nın kesin olmamakla birlikte Gazanfer Ağa olabileceği düşünülebilir. Hikâye üslubuyla kaleme alınan kıtada Medhî gördüğü bir rüyayı anlatır. Rüyasında içinde bulunduğu sıkıntılı hâli gören bir pîrin ona neden bu durumda olduğunu sorması üzerine yetenekli bir kardeşi olduğunu fakat hak ettiği değeri görmediği için sefil bir durumda bulunduğunu söyler. Padişah ona itibar etse hak ettiği değere kavuşabileceğini ifade edince o pîr *Söyle var hâlünü Ağa-yı kerîmü's-şâna / Seni çün menzil-i maksûda ol eyler vâsıl* (b.10) diyerek kendisini Ağa'ya yönlendirir. Burada padişaha ulaşmada önemli bir aracı konumunda olan birinden söz edilmesi yine Gazanfer Ağa'yı hatıra getirmektedir. Aynı şekilde bu kişiye *İmdi ey sayrâfi-i cevher-i manzûm-keîâm / Yiridür nazm-ı dürer-bâruma olsañ mâyl* (b.11) beytinde "ey sayrâfi-i cevher-i manzûm-keîâm (manzum söz cevherinin sarrafı)" şeklinde hitap edilmesi, Gazanfer Ağa'nın şiir ve şairden anlayan kişiliği ile örtüşmektedir. Medhî şiirinin devamında *Güş kıl cân-ile eş'âr-ı güher-pâşumu kim / Gevherüñ kadrini bilmez yine illâ kâmil* (b.12) diyerek söz konusu kişiyi nazım cevherinin kadrini bilen kâmil biri olarak tanımlar ve onun, şiirine değer vererek muradına karşılık vermesini bekler. Kendisine yapılan bir iyiliğin karşısında Allah'ın

binlerle onu mükâfatlandıracağını ifade ederek *Baňa bir eylik iderseň saňa biň ider İlâh / Dilerem hakk-ı Hüddâ olmaya eylik zâyil* (b.15) sözleriyle yardım talebinde bulunur. Hatırlanacağı üzere hikâye biçiminde kurgulanmış şiirler ve bir pîrin tavsiyesiyle Ağa'ya yönlendirilme ifadeleri Gelibolulu Âlî'de de bulunmaktadır. Bunların muhataba ulaşmada uyulması şart ilahî bir yönlendirme söz konusu olduğuna işaret ederek o kişinin kapısına gitmenin güçlü bir sebebe dayandırılmak istenmesiyle ilgisi olduğu açıktır. Öte yandan muhatabı yüceltme maksadıyla kurgulanmış olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Bunlara ek olarak 16. yüzyıl şairlerinden Üsküdarlı Aşki (ö.1576)'nin şiirleri arasında göreve yeni başlayan bir kapağasına yazılmış olduğu anlaşılan beş beyitlik bir gazelden (Uzun, 2011, g.548) de burada söz etmek gerekir. Gazelde muhatabın ismi geçmediği için kime yazıldığını kesin olarak saptamak mümkün değildir. Bununla birlikte Aşki'nin Gazanfer Ağa ile herhangi bir münasebetinin varlığına dair kesin bir bilgi de bulunmamaktadır. Şairin 1576 olan ölüm tarihine kadarki dönem Gazanfer Ağa'nın Osmanlı Sarayı'nda henüz etkin rol almaya başlamadığı döneme tekabül etmektedir. Tarih araştırmacıları onun 1577'den önce sarayda önemli bir göreve gelmemiş olduğunu belirtmekle birlikte tarihlerde tam bir netlik bulunmadığı için konu üzerinde farklı görüşler de mevcuttur (Ocakaçan, 2016, 66-67). Öte yandan Aşki'nin münasebette olduğu başka ağalar bulunmaktadır. Bunlardan biri II. Selim'in kapağası Mahmut Ağa'dır ve Aşki *Menâzilü's-Sâlikîn* adlı eserini ona sunmuştur (Yazar, 2012, 22). Yine *Muhtârname Tercümesi*'ni de eserin içinde övgüsüne yer verdiği Mustafa Ağa'ya sunmuştur (Yazar, 2012, 50). Aşki'nin *Müşerref olalı ağa-yı nevale Bâb-ı Sultânî / Melekler ol kapunuñ şimdi ister ki_ola derbânı* şeklinde başlayan gazelinde Gazanfer Ağa'ya hitap edilmiş olabileceğini düşündüren ifadeler *Velâyetde nazîrûñ yok bugün kân-ı mürüvetsin / Olursa Kanberüñ 'İşkî n'ola iy Hayder-i sâni* (b.5) şeklindeki son beyitte bulunmaktadır. Memduh için klişe görünmekle beraber iyilik ve cömertlik madeni olduğunu anlatan "kân-ı mürüvvet" tamlaması ve diğer şairlerde de sıkça karşılaşıldığı üzere beyitte Ağa'nın isminden dolayı Hz. Ali telmihinin yer alması bu ihtimali ortaya koymaktadır. Aşki, gazelindeki muhatabını ikinci Haydar olarak nitelendirmiş, kendisini de onun azatlı kölesi olan Kanber'e benzetmiştir. Allah'ın aslanı lakabı, yiğitlik ve mürüvvet sahibi bir kimse oluşu gibi sebeplerden dolayı Gazanfer Ağa için Hz. Ali çağrışımı ve aralarında benzerlik kurulması diğer şairlerde de sıkça karşılaşılan bir durumdur. Beyitte geçen "velâyet" kelimesi ise hem Hz. Ali benzetmesi bağlamında velilik, Allah'a yakın olma anlamını hem de himaye manasını çağrıştırmaktadır. Kısacası şair söz konusu kişiye himaye konusunda bugün eşi ve benzeri bulunmadığını, kendisinin bir cömertlik ve iyilik madeni olduğunu söylemektedir. Burada "velâyet" kelimesini Gelibolulu Âlî'nin de bu manada kullandığını hatırlatmak gerekir (k.106/4). Aynı şekilde Haydar lakabıyla Hz. Ali ve Kanber benzetmesi de yine Gelibolulu Âlî'nin beyitlerinde yer bulmuştur (k.81/26). Bütün bu bilgiler gazeldeki kişinin Gazanfer Ağa olabileceğini düşündürmekle birlikte kesin hüküm vermek için yeterli değildir.

Sonuç

Şairlerin divânlarında övgüsüne yer verilen, tercüme veya telif pek çok eser kendisine sunulan veya kendisinin teşvikiyle ortaya konulan Gazanfer Ağa'nın 16. yüzyılın sonlarında Osmanlı Sarayı'nda önemli bir hâmi olarak yerini aldığı görülmektedir. Himaye sisteminde onun konumu kimi zaman aracı hamî olarak şair ve sanatkarları sultana ulaştırma şeklindedir. Kendisinin ilim ve sanattan anlayan tabiatı, kitap sevgisi ve cömert mizacı onun yıllarca sanatı destekleyen en büyük isimlerden biri olmasına yol açmıştır.

Şairler Gazanfer Ağa'ya yalnızca kaside yazmamış; gazel, kıta gibi farklı nazım şekillerinde yazmış oldukları şiirlerde de ondan söz etmişlerdir. Kasidelerde nesib bölümü ile başlayan kasideler olduğu gibi doğrudan methiye ile başlayanlar da mevcuttur. Bazı şiirler şairin istek ve beklentilerinin anlatımından oluşur. Bütünüyle muhataba dua şeklinde kaleme alınmış şiirler de bulunmaktadır. Bazı şiirler doğrudan mansıp beklentisi içinde kaleme alınmışken bazılarının yalnızca Gazanfer Ağa'ya ithaf edilmek üzere yazılmış olduğu görülmektedir. Bütünüyle mansıp beklentisi içinde kaleme alınmış olan şiirlere en çok Gelibolulu Âlî'de rastlanır.

Şiir sayısına bakılırsa Gazanfer Ağa ile en çok münasebeti olan şairin Gelibolulu Âlî olduğu anlaşılır. Gelibolulu Âlî'nin azillerle geçen hayatı ve yükselme hırsı ile mansıp ve görev beklentisi onun Gazanfer Ağa'ya sitemlerle dolu şiirler yazmasına sebep olmuştur. Gelibolulu Âlî'nin hemen bütün şiirleri kendi duygu ve isteklerini hikâye üslubuyla aktarması şeklindedir. Âlî görev ve himaye beklentilerini açık ve ayrıntılı bir biçimde dile getirir. Çoğu zaman Ağa'dan padişaha ulaşmada aracı olmasını ister. Şiirlerinde memduhunu över, bazen kendisini ona tanıtıp ispat etmeye çalışır ve karşılık alamadığı durumlar üzerine yazdığı şiirlerde sitemli sözlere yer verir. Âlî'den sonra Gazanfer Ağa'ya en çok şiir yazanlar Ganî-zâde Nâdirî ve Azmî-zâde Hâletî'dir.

Şairlerin Gazanfer Ağa ile ilgili değindikleri en önemli özellik kolayca tahmin edilebileceği üzere onun cömertliğidir. O, bütün dünyadaki lütuf sahipleri bir araya gelse onlara liderlik edecek kadar

cömertlikte eşsizdir. Kahramanlığı, kahır, merhameti, fikir ve görüşleriyle devlet yönetimindeki etkisi, güzel huyu ve tatlı dilliliği konusunda da övgülerde bulunulur. Fikir ve görüşlerine padişahın ne denli değer verdiğine işaret eden sözler sarf edilir. Ayrıca övgülerde Gazanfer Ağa'nın manevî yönüne sıkça göndermeler yapılır ve yapılan benzetmelerle kendisine kutsiyet atfedilir. Bunda şairlerin mübalağayı seven tabiatları yanında Ağa'nın cömertlik gibi ulvî bir vasfının oluşu, ahlâkının güzelliği ve tasavvufa meylinin de etkisi olmalıdır. Aynı şekilde Gazanfer Ağa'nın padişahın sırdaşı, mahremi ve en yakınındaki kişi oluşu da sıkça gönderme yapılan özelliklerindedir.

Yapılan benzetmeler isminin anlamından hareketle genellikle aslan benzetmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu benzetme Gazanfer Ağa söz konusu edildiğinde neredeyse kalıplaşmış bir söyleyiş hâlini almıştır. Bu bakımdan şairlerin mısralarında "saadet ormanının aslanı", "lütuf ve himmet ormanının aslanı" gibi ifadelerle çokça yer verilir. İsmiyle bağlantılı olarak Hz. Ali ile de arasında sıkça ilgi kurulur. Hz. Ali'nin Allah'ın aslanı olması ve mürüvvet sahibi olması Gazanfer Ağa'nın Hz. Ali ile özdeşleştirilmesine en büyük sebeptir. Ali Şir Nevâî de gerek isim gerekse hamilik vasfı dolayısıyla övgülerde çağrışım yapılan şahsiyetlerdendir. Diğer yandan aslan benzetmesinde cömertlik ve lütuf konusunda öncü ve lider olması öncelikli olmak üzere gönülleri avlaması gibi yönlerle benzetme ilgisi kurulduğu görülür. Aynı zamanda Kapağalığı görevine atfla kapıdaki aslan benzetmesi yapılır ve eski saray kapılarında koruyucu tılsım olarak aslan heykellerinin bulunmasına işaret edilir. Yine görevine işaretle cennet kapısını bekleyen melek benzetmesi de bulunmaktadır.

Şairler hamî - mahmî ilişkisi içinde kendi hamileri olarak gördükleri Gazanfer Ağa'ya bazı ikili şahsiyetleri örnek gösterirler. Bunlar Hassan b. Sâbit ve Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Kanber, Zahîr-i Fâyâbî ve Kızıl Arslan'dır. Diğer yandan hamî-mahmî ilişkisi içinde öncelikle Gazanfer Ağa aslana benzetilerek aslan-karakulak, aslan-kaplan benzetmelerine rastlanır. Gazanfer Ağa'nın aslana benzetildiği bazı yerlerde ise şairler bahtlarını, feleği ve Ağa'nın düşmanlarını tilkiye benzetmişlerdir.

Şairler onun kendilerini padişaha takdim etmedeki aracı rolüne de sıkça dikkat çekerler. Bu durum özellikle Gelibolulu Âlî'de daha bir belirgindir. Ganî-zâde Nâdirî'nin sultanı güneşe, Gazanfer Ağa'yı ise ışığını güneşten alan aya benzetmesi bu bağlamda oldukça estetikdir. Bununla beraber lütuf ve himmet isteniyorsa, ilim ve irfan meclisleri aranıyorsa, sözün ve şiirin değer bulması bekleniyorsa varılacak tek yerin daima onun yanı olduğu üzerinde durulur. Himmet beklentisi içinde olanları boş çevirmeyeceği belirtilir. Bütün bu ifadelerin onun etrafında oluşan edebî muhitin ve himaye işini kendisi ve kurmuş olduğu medrese etrafında adetâ kurumsallaştırdığının işaretleri olduğu söylenebilir. Bu nedenle şairlerin dua sözleri genellikle onun şairleri himayesinin, lütuf ve ihsanlarının sürmesi üzerinedir. Düşmanları ve kendisini çekemeyenlerin mağlup olması isteği de yine ona bu faaliyetlerinde engel olacak kişilerin bertaraf edilmesi bakımındandır.

Yapılan benzetme ve kurulan hayallerde Gazanfer Ağa'nın Bâbüssaâde ağalığına gönderme yapmak üzere en çok kullanılan kelimelerden biri "saâdet" kelimesidir. Bu bağlamda "saadet bîşe-zârı", "saadet semsi", "saadet denizi", "saadet yıldızı", "saadet burcu" vb. tamlamalar kullanılmıştır. Şairlerin kendi tercihleri ve üslupları gereği bazı kavram ve benzetmeleri daha fazla kullandıkları görülür. Mesela Gelibolulu Âlî güneş - inci - terbiye ilişkisine pek çok şiirinde yer vermiş; kendisini veya sözlerini inciye, Gazanfer Ağa'yı ise bu incileri terbiye edecek olan güneşe benzetmiştir. Velinimet kelimesini hamisi için, velayet kelimesini de himaye anlamında kullanmıştır. Velâyet kavramının başka şairler tarafından da aynı manada kullanıldığına rastlanır. Bu bağlam içinde terbiye ise bir şair veya sanatkârın kabiliyetinin sultana tanıtılması ve aracılık yoluyla arzedilmesi yerine kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmed Paşa (1966). *Ahmed Paşa Divanı*. haz. Ali Nihad Tarlan. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Atalay, Mehmet (2013). "Zahîr-i Fâyâbî". *DİA*. c.44, ss.87-88.
- Azmizâde Hâletî (2017). *Azmizâde Hâletî Divânı*. haz. Bayram Ali Kaya. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> [Erişim tarihi: 18.03.2019].
- Burke, Peter (2005). *Tarih ve Toplumsal Kuram*. çev. Mete Tunçay. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Değirmenci, Tülün (2012). *İktidar Oyunları ve Resimli Kitaplar: II. Osman Devrinde Değişen Güç Simgeleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Değirmençay, Veyis (2003). "Zahîr-i Fâyâbî'nin Masnu' Kasidesi". *AÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. s.22, Eruzurum, ss.55-78.
- Edirneli Nazmî (2018). *Edirneli Nazmî Divanı*. haz. Sibel Üst. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> [Erişim tarihi: 20.03.2019].
- Erdoğan, Mustafa (2013). *Gedizli Kabûlî ve Divanı*. Kütayha: Gediz Belediyesi Kültür Yay.
- Ertaş, Kasım (2013). "Gelibolulu Musafa Âlî'nin Hayatı ve Eserleri". *JASSS The Journal of Academic Social Science Studies*. Vol. 6, Issue 3, pp.191-211, March.
- Fetvacı, Emine (2005). *Viziers to Eunuchs: Transitions in Ottoman Manuscript Patronage, 1566-1617*. Doktora Tezi. Harvard Üniversitesi.
- Fleischer, Cornell H. (2008). *Tarihçi Mustafa Âlî: Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Gelibolulu Mustafa Âli (2018). *Divanlar*. haz. İ. Hakkı Aksoyak. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> [Erişim tarihi: 10.03.2019].
- Gelibolulu Mustafa Âli (2009). *Künhü'l-Ahbar: Dördüncü Rûkn: Osmanlı Tarihi: Tıpkıbasım*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İnalçık, Halil (2005). *Şair ve Patron*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Kavruk, Hasan – Bahir Selçuk (2017). *Filibeli Vecdî ve Divânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> [Erişim tarihi: 20.03.2019].
- Kazan, Hilal (2010). *XVI. Asırda Sarayın Sanatı Himayesi*. İstanbul: İSAR.
- Kırca, Celal (2003). "Mecmau'l-Bahreyn". *DİA*. c.28, s.256.
- Külekçi, Numan (1985). *Ganzâde Mehmed Nâdirî-Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Divanı ve Şeh-nâme'sinin Tenkitli Metni*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Nef'î (1993). *Nef'î Divânı*. haz. Metin Akkuş. Ankara: Akçağ.
- Nizâmî Aruzî Semerkandî (2016). *Çehâr Makâle*. çev. Eren Soysal. İstanbul: Demavend Yayınları.
- Ocakaçan, Levent Kaya (2016). *Geç 16. ve Erken 17. Yı'da Osmanlı Devletindeki Patronaj İlişkilerinin Gazanfer Ağa Örneği Üzerinden Venedik Belgelerine Göre İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Onay, Ahmet Talat (2013). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. haz. Cemal Kurnaz. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Öngören, Reşat (1997). "Osmanlılar'da Devlet Ricâli-Meşâyih Münâsebetlerinin Boyutlarını Gösteren Yeni Bir Kaynak: Âlî'nin Şeyh Mehmed-i Dâğî ile Alakalı Menâkıbı". *İslâm Araştırmaları Dergisi*. sayı 1, ss.107-113.
- Seyhan, Nezihe (2000). *Medhî Divanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Stefini, Tommaso (2012). "16. Yüzyılda Bir Etnik-Bölgelsel Dayanışma Örneği: İstanbul ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa". *Toplumsal Tarih*. Eylül, ss.14-24.
- Sungurhan, Aysun (2017). *Kınalı-zâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şu'arâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> [Erişim tarihi: 22.03.2019].
- Şentürk, Ahmet Atillâ, (2016). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*. c.1. İstanbul: OSEDAM.
- Tietze, Andreas (1975). *Mustafa Ali's Description of Cairo of 1599: Halatü'l-Kahire mine'l-adati'z-zahire*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Uzun, Süreyya (2011). *Üsküdarlı Aşkî Divanı: Tenkitli Metin, Nesre Çeviri ve 16. yy, Osmanlı Hayatının Divandaki Yansımaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi.
- Yazar, Sadık (2012). *Eğirdirli Münevver Bir Ailenin Hikâyesi: Şerif Mehmed'in Menâkıb-ı Şeyh Burhâneddîn'i*. İstanbul: Okur Akademi.
- Yazar, Sadık (2012). *Üsküdarlı Aşkî'nin İki Tasavvufî Mesnevîsi: Tercüme-i Muhtârname, Menâzilü's-Sâlikîn*. İstanbul: Okur Akademi.